

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

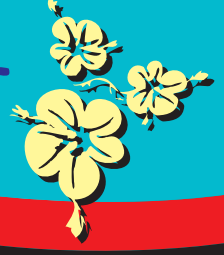
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

eskişehir

ESKİŞEHİR HAMAMLARI

(Selçuklu – Osmanlı Dönemi)

Prof. Dr. Erol ALTINSAPAN

T.C.

ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

Yayın No: 13

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ESKİŞEHİR HAMAMLARI

(Selçuklu – Osmanlı Dönemi)

Prof. Dr. Erol ALTINSAPAN

Editör:
Ali GERENGİ

ESKİŞEHİR – 2009

ESKİŞEHİR HAMAMLARI

(Selçuklu – Osmanlı Dönemi)

T.C.

ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

Yayın No: 13
ESKİŞEHİR - 2009
ISBN 978-605-378-012-0

Prof. Dr. Erol ALTINSAPAN

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

EDİTÖR

Ali GERENGİ

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

REDAKSİYON

İhsan ENGÜN / Mehmet KONUKÇU

KAPAK FOTOĞRAF:

Erler Hamamı

İLETİŞİM BİLGİLERİ:

İL Kültür Turizm Müdürlüğü

iktm26@kulttur.gov.tr

Tel: 0.222.230 1368 Faks: 0.222.230 6301

BASIM YERİ:

Gülen Ofset Matbaacılık

Matbaacılar Sitesi, No: 20 ESKİŞEHİR

Tel: 0.222.227 2020 Faks: 0.222.227 1010

E-mail: gulenofset@hotmail.com

Kültür ve Turizm Bakanlığı sertifika no: 11576

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları yazara aittir.

Yazarın yazılı izni olmadan kitabın tümü veya bir kısmı mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	
ÖNSÖZ	
GİRİŞ	1
Eskişehir İl Merkezi	
Ak Cami	3
Alçık Hamamı	8
Erler Hamamı	23
Işık Hamamı	39
Han İlçesi	
Han Hamamı (Hüsrevpaşa Hamamı)	58
Mahmudiye İlçesi	
Mahmudiye Hamamı (Hara Hamamı)	72
Mihalıççık İlçesi	
Belediye Hamamı	80
Seyitgazi İlçesi	
Seyitgazi Selçuk Hamamı	90
Arslanbey Köyü Sücaattin Hamamı	100
Bardakçı Köyü Hamamı	110
Sivrihisar İlçesi	
Gavur Hamamı	120
Kumacık Hamamı	134
Seyidiler Hamamı	143
Yeni (Çifte) Hamam	153
Hamamkarahisar Köyü Çardak Hamamı	163
SONUÇ	168
Eskişehir bölgesinde Türk Dönemine Ait Diğer Hamamlar	171
Seçme Kaynakça	173

SUNUŞ

Yaşadığımız topraklar üzerinde hamam kültürü, her zaman uygarlık göstergelerinden birisi olarak kabul edilmiştir. 600 yıldan fazla hüküm süren Osmanlı Devleti, Türk Hamamı'nı dünya ölçeğinde bilinen ve tanınan bir kültür unsuru hâline getirdi. Gerçekten yabancılara Osmanlı Devleti veya Türkiye konusunda ilk akla gelen konu sorulduğunda, Türk Hamamı cevabını verenlerin sayısı az değildir. Bugün ülkemize kültür turizmi nedeniyle gelen konukların özellikle ziyaret etmek istedikleri yerler arasında hamamların seçkin bir yeri var.

Türk Hamamı olgusu, bu topraklarda yaşayan değişik uygarlıkların bir süreklilik hâlinde geliştirip bugüne taşıdıkları sosyal ve mimari gerçekliktir. Bu nedenle ülkemizin pek çok yerleşiminde hamam, sosyal yaşamın vazgeçilmez unsurlarından birisi hâline gelmiştir.

Tarih konusuna meraklı olanlar, Türk Hamamı'nın tarihinin Doğu ve Batının ortak geçmişi olduğunu bilirler. Bu topraklarda yaşamış ve yaşamakta olan milyonlarca insanın günlük yaşamının bir parçası olan hamam, bir yanıyla mimari, diğer yanıyla kültürel ve bir başka açıdan sanatsal bir konudur. Bu geniş çerçeve, genelde hamam özelde Türk Hamamı konusuna özel bir ilgi göstermemizin nedeni olmaktadır.

Eskişehir Valiliği, bölgemizde mevcut olan doğal, tarihi ve kültürel varlıkların tanınmasına ve korunarak geleceğe taşınmasına her zaman değer vermiştir. "Eskişehir Hamamları" adıyla başlanan bu kapsamlı projeye yüklediğimiz anlamın nedeni budur. Diğer yandan Eskişehir'in; Porsuk Çayı ve kolları, Sakarya Nehri, zemin suyu, derin su kaynakları ve termal su zenginliği ile bir su kenti olduğu düşünülürse, hamamlar olgusunun ilimiz açısından önemi bir kez daha ortaya çıkar.

Elinizdeki eserin oluşmasında Anadolu Üniversitesinden Prof. Dr. Erol ALTINSAPAN'ın büyük emeği var. Ayrıca Valiliğimizden, Anadolu Üniversitesinden, İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğünden, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünden, Vakıflar Bölge Müdürlüğünden ve Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğünden değerli uzmanların takdirle karşılamamız gereken önemli katkıları oldu.

İlimizin zenginlikleri konusunda yapılan bu tür çalışmaların Eskişehir'in hak ettiği noktaya ulaşmasında ciddi etkisi olacağına inanıyorum.

Mehmet KILIÇLAR

Eskişehir Valisi

ÖNSÖZ

Ülkemizin pek çok yöresi su kaynakları açısından zengindir. Suyun kültürümüze uygun değerlendirme şekillerinden birisi yıkanmadır. Anadolu'da yıkanmanın adresi ise geleneksel hamamlarımızdır.

Eskişehir, yer altı ve yer üstü su kaynakları açısından zenginliklere sahip olan bir ildir. Şehir merkezinden bir akarsu geçen ve yine kent merkezinde termal su kaynağı bulunan nadir yerleşimlerden birisidir. Bu açıdan dünya ölçeğinde seçkin yeri olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Eskişehir'in geçmişi incelendiğinde; çok eski çağlardan beri termal su kaynaklarının değerlendirildiği görülür. Hatta Roma ve Bizans dönemlerinde Eskişehir'in küçük ama seçkin bir yerleşim olduğu tarihi kaynaklarda yer almaktadır. İlimizin her yöresinde tarihi hamamlar ve kaplıcalar bulunması bu gerçeği bugüne taşımaktadır.

Türkiye, termal turizm uzmanlarınca cennet niteliğinde kabul edilen ülkelerdendir. Eskişehir ise termal turizm potansiyeli açısından oldukça zengindir. Bu potansiyelin daha iyi bilinmesine ve çevreye daha iyi tanıtılmasına ihtiyaç olduğu bir başka gerçektir.

Yukarıda özetlenen çerçevede hamamlar ve hamam kültürü Eskişehir gerçeğinin önemli bir parçasıdır. Eskişehir'e ziyaret amacıyla uğramış olmak bile bu kültürden nasibini almak için bir vesiledir.

Hamam kültürümüze ait geçmişimizi mevcutları ve izleri yeryüzünden silinmiş olanlarıyla bilmek zorundayız. Mimarlık ve Sanat Tarihi çalışmaları bu nedenle önemlidir. Bu konuda ilimizin seçkin bilim adamlarından olan Prof. Dr. Erol ALTINSAPAN'ın çalışmalarını kıvançla karşılıyoruz.

Yeni örneklerle çoğalacak olan böyle eserlerin, Eskişehirimizin daha iyi tanıtılması ve tanınması konusunda önemli katkılar yapacağı kanaatindeyiz. Bu çalışmada emeği geçen tüm değerli uzmanlara ve Müdürlüğümüzün çalışmalarında desteklerini esirgemeyen Araştırmacı - Yazar Gürcan BANGER'e teşekkür borçluyuz.

Ali Osman GÜL

İl Kültür ve Turizm Müdürü

Bu kitap İl Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü ve Anadolu Üniversitesì işbirliğince hazırlanmış,
İl Özel İdaresince bastırılmıştır.

ESKİŞEHİR – 2009

ISBN 978-605-378-012-0

GİRİŞ:

Türk mimarisinde su ile ilişkili olarak inşa edilen yapılardan en önemli grubu hamamlar oluşturmaktadır. Bu yapı grubunun mimari özellikleri ve gelişim çizgisine bakıldığında zaman Anadolu’da ilk uygulamaların önceki dönemlerde (Roma ve Bizans) inşa edilmiş olan yapılardan farklılıklar göstererek ortaya çıktığı görülür.¹

Anadolu Türk mimarisinde İslam dininin temizlik konusunda ortaya koyduğu kurallar çerçevesinde şekillenen yapıların hemen her dönemde oldukça fazla sayıda inşa edildiklerini söylemek mümkündür.

Günümüze ulaşan hamamlarda, yapıların bir sıcak su kaynağı üzerine kurulduğu ya da ısıtılan su ile çalıştırıldığı görülür. Anadolu’nun yer altı sıcak su kaynakları açısından zengin bir bölge oluşu ılıca ya da kaplıca olarak adlandırılan çok sayıda hamamın inşasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle soğuk iklim bölgelerinde ve sıcak su kaynaklarının olmadığı alanlarda temizlik işlevi gören bu yapılar, suyun ısıtılması yoluyla çalıştırılmıştır.

Bir sıcak su kaynağı üzerine inşa edilmiş olan bu yapıların, işletilmesinde kullanılan suyun şifalı olduğu düşüncesi bu türden hamamların uzun süre ayakta kalmasına ve kullanılmalarına da olanak tanımıştır.

İnönü ilçesinin batısından Beylikova ilçesinin doğusuna kadar uzanan büyük bir fay hattı üzerinde çok sayıda sıcak ve soğuk su kaynağı bulunmaktadır.² Sıcak su kaynakları açısından oldukça zengin bu bölgede bulunan Eskişehir’de, bu kaynaklar üzerinde inşa edilmiş hamamları görmek mümkündür.

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Türk İslam Sanatı Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Erol ALTINSAPAN başkanlığında Eskişehir Valiliği, Anadolu Üniversitesi, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Eskişehir Müze Müdürlüğü işbirliğiyle “Eskişehir Türk İslam Mimarisi” adıyla gerçekleştirilmeye başlanan projenin ilk etabında Eskişehir bölgesinde bulunan hamamlar incelenmiştir.

1 Yılmaz Önge, *Anadolu’da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1995, s: 7

2 Gürcan Banger, *Eskişehir’in Şifalı Sıcak Su Zenginliği*, Eskişehir Ticaret Odası Yayını, Eskişehir 2002, s: 32

Bu çalışmada Eskişehir bölgesinde bulunan tarihi hamamlardan on beş yapı, değerlendirme kapsamına alınmıştır. İncelenen bu yapılardan üçü, (Alçık Hamamı, Erler Hamamı, Işık Hamamı) Eskişehir kent merkezinde bulunmaktadır. Han ilçesinde bir (Hüsrevpaşa Hamamı), Mahmudiye ilçesinde bir (Mahmudiye Hara Hamamı), Mihaliççık ilçesinde bir (Mihaliççık Belediye Hamamı), Seyitgazi ilçesinde üç (Seyitgazi Selçuk Hamamı, Arslanbey Köyü Sücaaddin Hamamı, Bardakçı Köyü Hamamı), Sivrihisar ilçe merkezinde dört hamam (Gavur Hamamı, Kumacık Hamamı, Seyidiler Hamamı, Yeni (Çifte) Hamam), ve Hamamkarahisar Köyünde Çardak Hamamı bulunmaktadır. Ele aldığımız hamamlardan Erler, Alçık, Işık ve Çardak Hamamı dışındakiler ise ısıtılmış su ile çalıştırılmışlardır. Hamamlardan bugün yalnızca beşi (Alçık, Erler, Işık Çardak ve Seyidiler Hamamı) kullanıma açıktır.

Çalışma sırasında gösterdikleri ilgi ve desteklerinden dolayı İl Kültür ve Turizm Müdürü Ali Osman GÜL'e, Eskişehir Müze Müdürü M. Dursun ÇAĞLAR'a ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürü Hülya ÇOPUROĞLU'na teşekkür ederiz.

Ekim 2008, Eskişehir
Erol ALTINSAPAN

ESKİŞEHİR İL MERKEZİ

AK CAMİ

YAPININ TARİHÇESİ:

Akcami Mahallesi Cemalciler Sokak'ta pafta no: 2, ada no: 165, parsel no: 2 de yer almaktadır.

Yapının avlu giriş kapısı üzerinde M. 1318 ibaresi bulunmaktadır. Yapının inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabe günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle mimari özelliklerine dayanarak hamamın, 13. yüzyılın ikinci çeyreği ile 14. yüzyıl başı arasında bilinmeyen bir tarihte inşa edilmiş olabileceği belirtilmektedir.³

Günümüzde cami olarak kullanılan yapının; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan 1862 numaralı defterde İshak Fakih adına kayıtlı olması, yapının İshak Fakih(1349-1440) tarafından hamamdan, camiye dönüştürülmüş olabileceği düşünülmektedir.⁴

Bugüne kadar pek çok onarım geçiren ve en son onarımı 2007 yılında yapılan yapı, günümüzde cami olarak kullanılmaktadır.

YAPININ TASVİRİ:

Cami olarak kullanılan yapı, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Kuzey cephede bulunan dikdörtgen giriş kapısından hamam olarak kullanıldığı dönemde sıcaklık bölümünü meydana getiren üç eyvanlı tonoz örtülü giriş bölümüne geçilmektedir. Bölümün doğu ve batı köşelerinde orijinalinde halvet hücresi olarak kullanılan kubbe örtülü iki mekan bulunur. Bölümün güney cephe ekseninde bulunan kapıdan ilk inşa edildiği dönemde ılıklik olarak kullanılan bölüme geçilir.

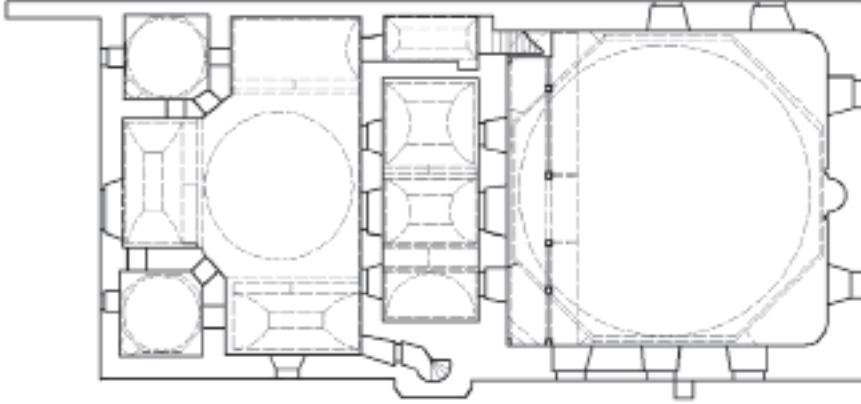
Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plan olan ve sivri kemer atılımları ile üç bölüm meydana getirilen bu kısmın üzeri tonoz örtülüdür.

Kare planlı olan ve günümüzde harim kısmı olarak kullanılan

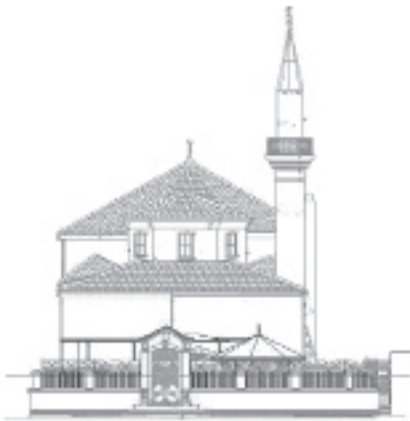
³ Erol Altınsapan, *Eskişehir Ak Camii*, Eser Ofset, Eskişehir 2008, s: 55

⁴ Erol Altınsapan 2008, *a.g.e.*, s: 30

soyunmalık bölümünün üzeri, sekizgen kaskaklı kubbe örtölüdür. Bölümün güney duvar ekseninde camiye dönüştürölmesinde eklenen mihrap nişi yer alır.

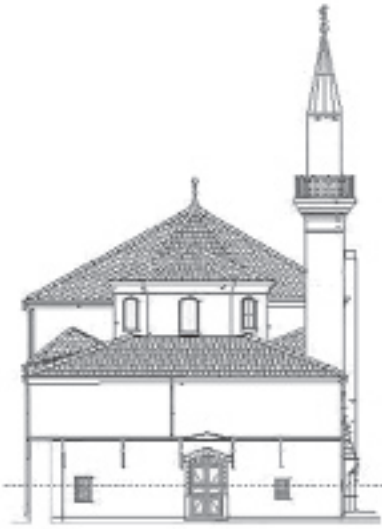
Ak Camii Rölöve Planı (Soner Uğurlu 2007'den ilavelerle)

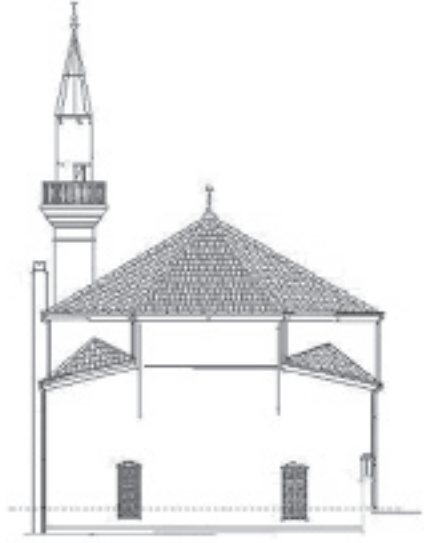
*Avludan Kuzey Cephe Rölövesi
(Baha Yiğit, 2007)*

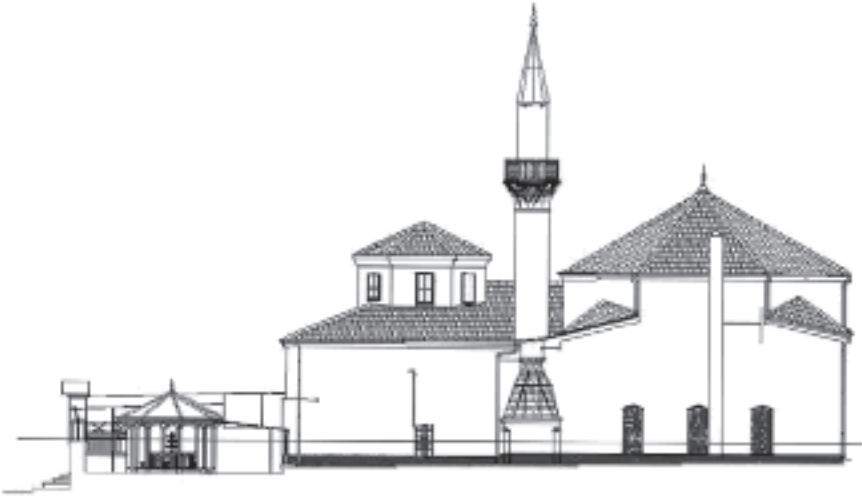
*Avludan Güney Cephe Rölövesi
(Baha Yiğit, 2007)*

Kuzey Cephe Rölövesi
(Baha Yiğit, 2007)

Güney Cephe Rölövesi
(Baha Yiğit, 2007)

Batı Cephe Rölövesi (Baha Yiğit, 2007)

Ak Cami Kuzey Avlu Cephesi(C. Parla 2007)

Ak Cami Batı Cephe(C. Parla 2007)

Ak Cami Güney Cephe(C. Parla 2007)

Ak Cami Doğu Cephe(C. Parla 2007)

YENİ ALÇIK HAMAMI⁵

YAPININ TARİHİ

Eskişehir İl merkezi, Çarşı Camii Mahallesi, Değirmen Sokak, No: 11’de yer almaktadır.

Yapım kitabesi bulunmayan yapı, Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarında 18. yy.’a tarihlenmektedir.⁶ Yapı hakkında bilgi veren en eski tarihli belge, Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarında bulunan ancak, günümüze ulaşmayan 1842 tarihli 4 satırlık onarım kitabesidir.⁷

Yapının Onarım Kitabesi:

- 1- İyal-ı Mir Mahmut Emine Hanım hayatında meram üzerine bunu yaptırmış idi.
- 2- Girdi sağlığında bu hamam abı-ı dil cuye havatinler ile her dem ederdi dürlü cemiyet.
- 3- Müsait olmayıp yaptığı imar ol nazenin ömrü vasiyet eyleyüp malın bekaya eyledi rihlet.
- 4- Sene bin iki yüz elli sekiz merhume ruhu için cenab-ı mir Mehmet eyledi tamirine himmet.⁸

Onarım kitabesinden yapının Emir Mahmut’un eşi Emine Hanım tarafından yaptırıldığı, 1842 yılında Mir Mehmet tarafından geniş çaplı onarım geçirdiği anlaşılmaktadır.

Kitabe metninden, yapılan bu onarımlarda yapının esas giriş kapısı kapatılıp yeni bir giriş kapısı açıldığı ve yapıya üç banyo odası eklendiği anlaşılmaktadır.⁹

Esas şeklini 1842 tarihinde yapılan onarımlarda aldığını düşündüğümüz Yeni Alçık Hamamı günümüze ulaşincaya kadar birçok onarım geçirmiştir.

Onarım kitabesinde adı geçen Mir Mehmet ve Emine

5 Özge Özkandır, Gülşen Filiz Çiçek, “Yeni Alçık Hamamı”, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 2006 yılında Doç.Dr. Erol ALTINSAPAN danışmanlığında bitirme ödevi olarak hazırlanan çalışmadan yararlanılmıştır.

6 Vakıflar Genel Müdürlüğü, Eskişehir Şube Müdürlüğü kayıtları (Özge Özkandır, G.Filiz Çiçek)

7 Vakıflar Genel Müdürlüğü, Eskişehir Şube Müdürlüğü kayıtları (Özge Özkandır, G.Filiz Çiçek)

8 Vakıflar Genel Müdürlüğü, Eskişehir Şube Müdürlüğü kayıtları (Özge Özkandır, G.Filiz Çiçek)

9 Vakıflar Genel Müdürlüğü, Eskişehir Şube Müdürlüğü kayıtları (Özge Özkandır, G.Filiz Çiçek)

Hanım ile Emir Mahmut adlı kişiler hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1971 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan onarımlarda, kare planlı ve üzeri kubbeli olan soyunmalık bölümüne, soyunmalık ve sıcaklık bölümlerinden oluşan betonarme ikinci bir kat ilave edilmiştir. Ayrıca, giriş kısmına sonradan dikdörtgen planlı betonarme bir soğukluk kısmı eklenmiştir. Sıcaklık bölümünün doğu ve batısına üzerleri tonozla örtülü iki özel banyo odası yapılmıştır. Sıcaklık bölümünün güneybatı köşesinde yer alan basık kemerli halvet hücresi sıvanmış ve bu bölümün güney duvarına dikdörtgen bir kapı açılmıştır. Dıştan kiremit kaplı olan kubbeler daha sonra içten ve dıştan sıvanmıştır.¹⁰

Yapıdaki son onarım ise hamamın işletmeciliğini yürüten Yaşar Aydoğan tarafından 2005 yılının Mart ve Temmuz ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu onarımda, alt kat sıcaklık bölümü soyunmalık bölümü olarak yeniden düzenlenmiştir. Daha öncesinden soyunmalık bölümü olarak kullanılan üst katın doğu bölümü yine bu onarımda daire planlı bir sıcaklık bölümüne çevrilmiştir. Ayrıca, bu onarımlar sırasında hamamın kurnaları, mermer döşemeleri ve fayans kaplamaları yenilenmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan yapı günümüzde sağlam ve kullanıma açıktır.

YAPININ TASVİRİ:

Kubbeli, üç eyvanlı, tek köşe hücreli plan tipi içerisinde yer alır.

Kuzey ve doğu cepheleri dışardan yapılarla çevrili olan hamama giriş, batı cephesinde yer alan dikdörtgen bir kapı ile sağlanmaktadır. Cephenin saçak altı seviyesinde ölçüleri, 19x50 cm olan üç pencere bulunmaktadır. Girişin solunda 35x45 cm ölçülerinde ve kuzey köşeye yakın yerde 35x50 cm ölçülerinde dikdörtgen birer pencereye yer verilmiştir.

Güney cephede saçak altı hizasında 190x50 cm ölçülerinde 5 adet dikdörtgen pencere yer alır.

Moloz taş örgülü olan güney ve batı cephelerin giriş bölümü ve üst katı dıştan tuğla ile kaplanmıştır.

¹⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Eskişehir Şube Müdürlüğü kayıtları

Yapının giriş bölümü; kare planlı, basık düz tavanlı ve zemini mermer, duvarları fayans kaplamalıdır. Mekanın güney duvarında bulunan 200x120 cm ölçülerindeki kapı ile soğukluk bölümüne geçilir.

Dikdörtgen planlı olan soğukluk bölümünün zemini mermer döşemeli, duvarları ise fayans kaplıdır. 180x150 cm ölçülerinde ahşaptan bir ayakkabılık bölümü mekana sonradan eklenmiştir. Doğu ve batı duvarlarda dikdörtgen birer kapı bulunmaktadır. Doğu duvarda bulunan kapı, alt kat soğukluk bölümü koridoruna; batıda bulunanı ise üst kat soğukluk koridoruna açılmaktadır.

Doğu duvarda bulunan 190x80 cm ölçülerinde yuvarlak kemerli ve 114 cm uzunluğundaki koridor ile dikdörtgen planlı alt kat soyunmalık bölümüne geçilir. Bütün duvarlarda toplam 63 adet dolabın bulunduğu bölümün üzeri iki betonarme kolon tarafından taşınan düz tavan ile örtülüdür. Bölümün zemini mermer, duvarları fayans kaplıdır.

Soyunmalık bölümünün doğu duvarında bulunan 190x80 cm ölçülerinde yuvarlak kemerli kapı açıklığı, alt kat sıcaklık bölümüne geçişi sağlayan koridora açılır. Soyunmalık bölümünün zemininden iki basamak aşağıda olan koridorun doğu ve batısında birer banyo odası bulunmaktadır. 170x160 cm ölçülerine sahip banyo odalarında birer kurna ve mermer kaplamalı birer küvet bulunmaktadır. Düz betonarme tavanlı olan koridorun, zemin ve duvarları soyunmalık bölümünde olduğu gibi mermer ve fayans kaplıdır. Koridorun sonunda bulunan ve 185x80 cm ölçülerindeki yuvarlak kemerli kapı sıcaklık bölümüne geçişi sağlamaktadır.

Pendantifli kubbe ile örtülü olan sıcaklık bölümü, dikdörtgen planlıdır. İki eyvanlı bir düzenlemeye sahip olan sıcaklığın ortasında, 200x400 cm ölçülerinde, mermer kaplamalı dikdörtgen planlı bir havuza yer verilmiştir. Havuza su, mermer bir aslan başından akmaktadır.

Doğu ve batıda bulunan eyvanlarda 50 cm genişliğindeki sekiler üzerinde ikişer adet mermer kurnaya yer verilmiştir. Kuzey ve güney duvarlarda ise kurna sayısı üçtür. Kurnalar arasında 50x100 cm ölçülerinde mermer levhalar bulunmaktadır.

Girişin sağında 65x75 cm ölçülerinde 50 cm derinliğinde yuvarlak kemerli bir niş bulunur. Kuzey eyvanın köşesinde 170x75 cm ölçülerindeki kapı açıklığından halvet hücreğine geçilir. Zemini mermer döşemeli olan halvette bir mermer kurnaya yer verilmiştir. Batı eyvanın köşesinde bulunan 196x70 cm ölçülerindeki kapı,

güneyde bulunan tuvalet ve temizlik bölümlerine açılmaktadır. Bu iki mekanda zemin mermer, duvarlar ise fayans kaplıdır.

Alt kat soğukluk bölümünden üst kata geçiş, 200x80 cm ölçülerindeki dikdörtgen kapı açıklığından geçilerek ulaşılan bir koridorla sağlanır. Düz, basık tavan örtülü olan koridorun güney duvarında, ayakkabılık bölümüne açılan ve 70x50 cm ölçülerinde olan bir pencere bulunur. Zemini mermer döşemeli olan koridorun kuzey duvarı yarıya kadar mermer, üst kısmı ise fayans kaplıdır. Güney duvarı pencere seviyesine kadar mermer, üst kısmı tuğla ile kaplanmıştır.

Bu koridordan 14 basamaklı merdivenle üst kata çıkılır. Üst kat soyunmalığa açılan dikdörtgen kapının kuzeyinde yamuk dörtgen planlı bir oda yer alır. Zemini ve duvarlarının alt bölümü mermer kaplamalıdır. Odanın batısında bulunan bir kapı; depo olarak kullanılan, dikdörtgen planlı ikinci bir odaya açılmaktadır.

Üst kat soyunmalığına 195x90 cm ölçülerindeki dikdörtgen bir kapıyla girilir. Bu girişin sağında üç basamaklı mermer kaplamalı merdivenle tuvalet ve temizlenme mekanına girilir. Bu mekanların yerleri mermer döşemeli, duvarları fayans kaplamalı olup üstü düz tavan ile örtülüdür.

Üst kat soyunmalık bölümü yamuk dörtgen planlıdır. Düz tavan örtülü bölümün zemini mermer döşemeli, duvarları fayans kaplıdır. Bu bölümde, güney duvarının üst kısmında 190x50 cm ölçülerinde, dikdörtgen biçiminde üç; doğu duvarının üst kısmında ise aynı ölçülerde beş adet pencere yer alır. Batı duvarında bulunan 70x200 cm ölçülerinde, yuvarlak kemerli dikdörtgen kapı üst kat sıcaklık bölümüne açılmaktadır.

Daire planlı olan sıcaklık bölümünün üzeri, doğrudan beden duvarlarına oturan kubbe ile örtülüdür. Kubbenin ortasında altıgen bir aydınlık feneri bulunur. Sıcaklığın ortasında mermerden sekizgen bir göbek taşı bulunur. 50 cm genişliğinde ve 250 cm yüksekliğindeki seki, duvar kenarlarında yer alır. Sekiler üzerinde sekiz adet mermer kurnaya yer verilmiştir. Kurnalar 57x84 cm ölçülerinde mermer levhalar ile birbirlerinden ayrılmıştır. Güney yönünde bulunan havalandırma penceresi 35x50cm. ölçülerindedir. Bu bölümde zemin ve duvarlar kubbe başlangıcına kadar mermer kaplamalıdır.

Yapıda herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamaktadır.

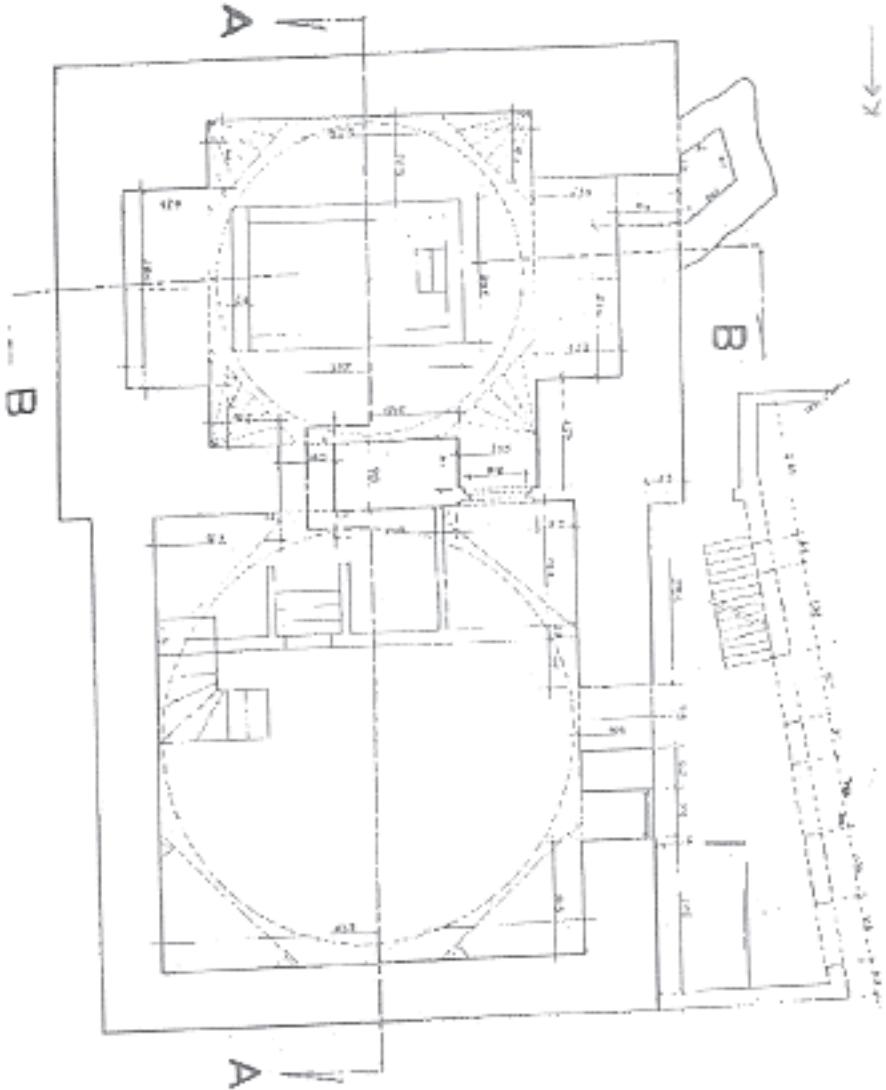
İnşa kitabesi bulunmayan Yeni Alçık Hamamı'nın, günümüze ulaşmayan; ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarında bulunan

1842 tarihli, 4 satırlık onarım kitabesi bulunmaktadır. Ancak günümüze yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgi ulaşmamıştır. 1884/1885 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesinde Eskişehir’de bulunan dört hamamdan biri olarak bu yapıdan bahsedilmektedir.¹¹

Bulunduğu topografyanın eğiminden dolayı alçakta kaldığı için Alçık hamamı denilen yapı, günümüze gelinceye kadar birçok onarım görmüştür.

Büyük ölçüde orijinal özelliklerini kaybetmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan Yeni Alçık Hamamı haftanın her günü açık olup sadece kadınlar tarafından kullanılmaktadır.

11 İhsan Güneş, Kemal Yakut, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Eskişehir, (1840-1923)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2007, s:56

Yeni Alçık Hamamı Rölöve Planı(Eskişehir Vakıflar Şube Müdürlüğü)

Yeni Alçık Hamamı Giriş Cephesi

Yeni Alçık Hamamı Batı Cephe

Yeni Alçık Hamamı Sıcaklık Kubbeleri Dıştan Görünümü

*Yeni Alçık Hamamı Alt Kat
Soyunmalık Bölümü*

Yeni Alçık Hamamı Alt Kat Soyunmalık Bölümü Genel Görünüm

*Yeni Alçık Hamamı
Soyunmalık Bölümünden Alt
Kat Sıcaklığa Giriş Koridoru*

Yeni Alçık Hamamı Alt Kat Sıcaklığa Geçişi Sağlayan Koridorun İki Yanında Yer Alan Yıkanma Hücreleri

Yeni Alçık Hamamı Alt Kat Sıcaklığa Geçişi Sağlayan Koridorun İki Yanında Yer Alan Yıkanma Hücrelerinden Genel Görünüm

Yeni Alçık Hamamı Alt Kat sıcaklık Bölümü Genel Görünüm

Alt Kat Sıcaklık Bölümü Doğu Duvar Eyvan Kuruluşu

Yeni Alçık Hamamı Alt Kat Sıcaklık Bölümü Kuzey Duvar

Yeni Alçık Hamamı Alt Kat Sıcaklık Bölümü Güney Duvar

Yeni Alçık Hamamı Üst Kat Soyunmalık Bölümü Genel Görünüm

Yeni Alçık Hamamı Üst Kat sıcaklık Bölümü Giriş

Yeni Alçık Hamamı Üst Kat Sıcaklık Bölümü Genel Görünüm

Yeni Alçık Hamamı Üst Kat Sıcaklık Bölümü Göbek Taşı

ERLER HAMAMI¹²

YAPININ TARİHİ:

Eskişehir il merkezinde, Çarşı Mahallesi, Hamamyolu Caddesi'nde yer almaktadır.

Kitabesi ve vakfiye kaydı bulunmayan yapının, inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Vakıflar Bölge Müdürlüğünce yapılan çalışmada yapı 15. yy'a tarihlenmektedir.¹³

Yapının geçirdiği onarımlar ile ilgili kaynaklardan herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak betonarme olan soyunmalık bölümü yapıda farklı dönemlerde bazı onarımların ve eklemelerin yapıldığını göstermektedir.

YAPININ TASVİRİ:

Dikdörtgen planlı olan yapının, etrafı dükkânlarla çevrili olduğundan dış cepheleri görülmemektedir. Yapıda, batı cephesinde bulunan giriş kapısı dışında hiçbir açıklık mevcut değildir.

Günümüzde yapının batı cephesini on üç, doğu cephesini dokuz ve kuzey cephesini dört dükkân çevrelemektedir. Güney cephede ise bir dükkân ve su deposunun güney cephesi görülür.

Yapının ılıklik ve sıcaklik bölümlerinin üzerini örten iki kubbe dıştan belirli bir mesafe bırakılarak duvar ile çevrelenmiştir.

Yapıya giriş, güney cephede bulunan dikdörtgen kapı ile sağlanır. Yol kotundan aşağıda kalan soyunmalık bölümüne üç basamaklı bir merdiven ile inilmektedir. Dikdörtgen planlı olan bölüm iki katlı bir düzenlemeye sahiptir. Dört yöne eğimli, ahşap kırma çatılı örtü dıştan kiremit kaplamalıdır. Ahşap çatının ortasında sekizgen bir aydınlık fenerine yer verilmiştir. Aydınlık fenerinin

12 Şehis Akyıldız, "Erler Hamamı", Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 2006 yılında Doç. Dr. Erol ALTINSAPAN danışmanlığında bitirme ödevi olarak hazırlanan çalışmadan yararlanılmıştır.

13 Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından hazırlanan *Eskişehir İli Vakıf Eski Eser ve Abideler* adlı çalışmada yapının sıcaklık bölümünün plan şeması ile Bursa Armutlu Hamamı (Eski Kaplıca) sıcaklık bölümünün plan benzerliğinden yola çıkılarak yapının 15. yy'a tarihlenilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca aynı çalışmada yapının bir kısım hisselerinin Karagöz Ahmet Paşa Vakfına ait iken, bu hisselerin daha sonraları özel şahsa satıldığı da belirtilmektedir.

altında; mermerden, fiskiye, oval bir havuz bulunmaktadır. Bölümün kuzeyinde dikdörtgen planlı altı adet özel soyunma odası bulunmaktadır. Doğuda bulunan dikdörtgen planlı soyunma odasında duvarlara monte edilmiş elbise dolapları bulunmaktadır.

Giriş kapısının kuzeyinde bulunan iki soyunma odası sonraki dönemlerde dükkân olarak düzenlenmiştir.

İkinci kat soyunmalık bölümüne geçişi sağlayan koridora dokuz basamaklı, mermer kaplamalı merdiven ile geçilmektedir. Koridordan dört basamaklı merdiven ile üst kat soyunmalık bölümüne ulaşılır.

Kuzey, güney ve doğu yönünde balkonlu bir düzenlemeye sahip olan üst kat soyunmalık bölümünde, alt kat soyunmalıkta olduğu gibi, elbise dolaplarına yer verilmiştir. Bu bölümün güney duvarında bulunan bir kapı ve iki yanında yer alan birer pencere, ılık bölümünde bulunan özel banyo odalarına açılmaktadır.

Ilıklık bölümüne alt kat soyunmalık bölümünden geçiş, güney duvarda bulunan basık kemerli kapı ile sağlanmaktadır. Soyunmalık bölümüne göre alt kotta bulunan bölüme; dokuz basamaklı, mermer kaplamalı bir merdiven ile inilmektedir.

Üzeri tromp geçişli kubbe ile örtülü olan ılıklığın batısında üç oda bulunur. Batıda bulunan odalardan dikdörtgen planlı olan iki oda, özel banyo odaları olarak kullanılmaktadır. Duvarları fayansla kaplanmış olan bu odalarda ikişer kurnaya yer verilmiştir. Yamuk bir plana sahip olan ve içinde üç adet kurna bulunan üçüncü oda ise kese odası olarak kullanılmaktadır.

Ilıklık bölümünün doğu duvarına bitişik, zeminleri ve duvarları fayans kaplı dört duş kabini bulunur. Batı duvarda, üzeri bezemeli mermer bir pano yer alır. Ilıklık bölümünün doğu duvarında iki dikdörtgen kapı açıklığı bulunmaktadır. Doğru duvarda bulunan kapılardan kuzeyde bulunan, özel banyo odalarının bulunduğu bölüme açılmaktadır.

Özel banyo odalarının bulunduğu bölüm, ortada dikdörtgen bir hol ve onu üç yönden çeviren yamuk planlı altı adet banyo odasından oluşturulmuştur. Birer kurna ve küvetin bulunduğu odaların üzeri düz betonarme tavan örtülüdür. Odaların duvarları fayans kaplıdır.

Doğu duvarın güneydoğu köşesinde bulunan kapı, tuvaletlerin bulunduğu bölüme açılmaktadır.

Ilıklık bölümünün güney duvarında bulunan yuvarlak kemerli, dikdörtgen kapı sıcaklık bölümüne geçişi sağlamaktadır.

Dikdörtgen planlı sıcaklık bölümü, aydınlık fenerli bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeyi, yuvarlak kemerler ile birbirlerine bağlanan devşirme başlıklı sekiz sütun taşımaktadır. Dört yöne eşit aralıklar ile yerleştirilen sütunlar duvarlara yarım kemerler ile bağlanır. Köşeler yarım kubbeler ile kapatılmıştır. Bölümün ortasında oval bir havuz bulunmaktadır. Sütunların arası niş şeklinde, kurnalı yıkanma yerleri olarak düzenlenmiştir. Güney duvarda havuza akan sıcak su oluğu bulunmaktadır. Sütun yüzeyleri ve duvarların alt bölümleri fayans kaplıdır.

Yapının güneyinde dikdörtgen planlı su deposu bulunmaktadır.

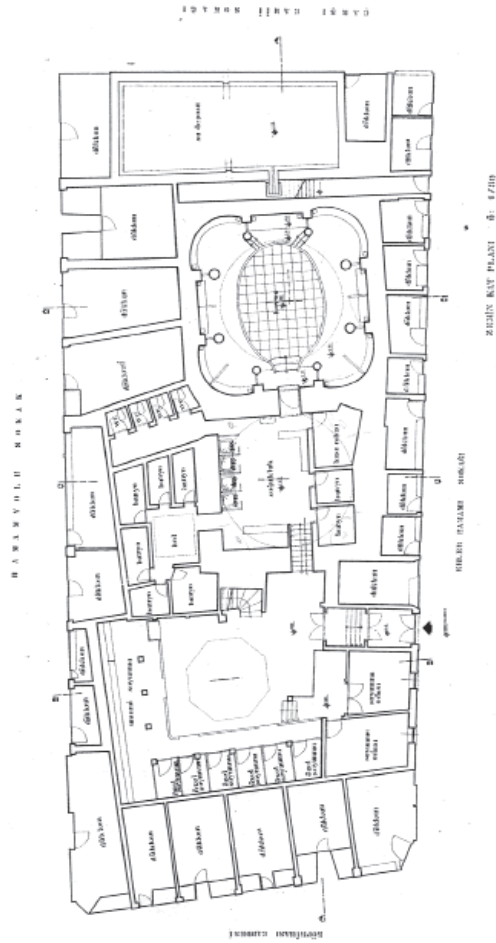
Soyunmalık bölümündeki aydınlık fenerinin kasnağında duvar resimleri bulunmaktadır. Yakın bir zamanda yapıldığını düşündüğümüz duvar resimleri dört parça halindedir. Sekizgen olan kasnağın iki yüzüne bir resim gelecek şekilde dört resim bulunmaktadır. Resimlerde genelde hamamda yıkanan kadınlar ve çocuklar resmedilmiştir.

Tavan kısmı ise ortada dilimli, yuvarlak bir motif ve çevresinde lale, palmet, hançer yaprağı gibi bitkilerle süslenmiştir.

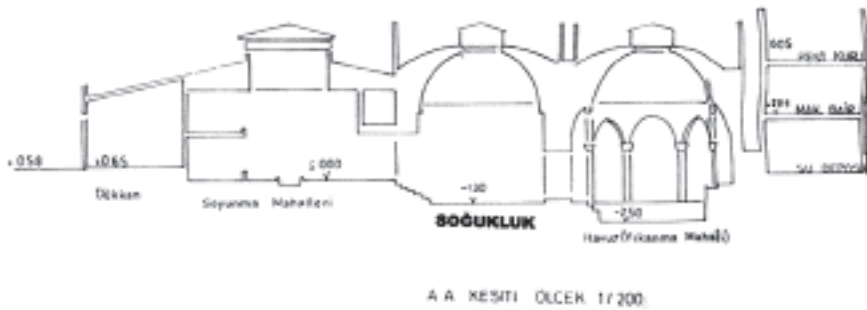
Ilıklık bölümünde güney duvarına bitişik mermer bir pano yer almaktadır. Bu panonun tam ortasında sekiz kollu bir yıldız bulunmaktadır. Bu yıldızın çevresinde hafif dışa taşkın oval bir silme yer alır. Silmenin çevresi ise defne yaprakları ile çevrelenmiştir. Bu motiflerin etrafında dikdörtgen biçiminde bir bordür vardır. Bu bordürün köşelerinde, altı yapraklı çiçek motifleri bulunur. Bordürün içerisinde ise zincir halkaları biçiminde bir motif vardır. Bu motiflerin içerisinde ise 5 yapraklı çiçek motifleri bulunmaktadır.

Panonun üzerine baktığımızda küçük kare yüzeylerin dışarıya çıkıntı oluşturdıkları ve iki kare arasının, çökertme bir kirpi saçakla sonlandığı görülür.

Sıcaklık bölümünde, güneydeki duvarda bulunan çeşme üzerinde palmet motifi yer almaktadır.

Erler Hamamı Plan(Eskişehir Vakıflar Şube Müdürlüğü)

Erler Hamamı A-A Kesiti(Eskişehir Vakıflar Şube Müdürlüğü)

Erler Hamamı Soyunmalık Bölümü Örtü Sistemi

Erler Hamamı Soyunmalık Bölümünün Aydınlık Feneri

Erler Hamamı Kuzeybatıdaki giriş Bölümü

Erler Hamamı Soyunmalık Bölümünün Ortasında Bulunan Mermer Havuz

Erler Hamamı Soyunmalık Bölümü Galerî Katı

Erler Hamamı Soyunmalık Bölümünün Kuzeyindeki ahşap soyunma Odaları

*Erler Hamamı Üst Kata Çıkış
Merdivenleri*

Erler Hamamı Soyunmalık Bölümü Üst Kat Genel Görünüm

Erler Hamamı Ilıklık Bölümüne Çıkış Merdivenleri

Erler Hamamı Ilıklık Bölümünün Doğusunda Yer Alan Tuvaletler

Erler Hamamı Ilıklık Bölümünde Yer Alan Duş Kabinleri

Erler Hamamı Ilıklık Bölümünün Doğusunda Bulunan Özel Banyo Odaları

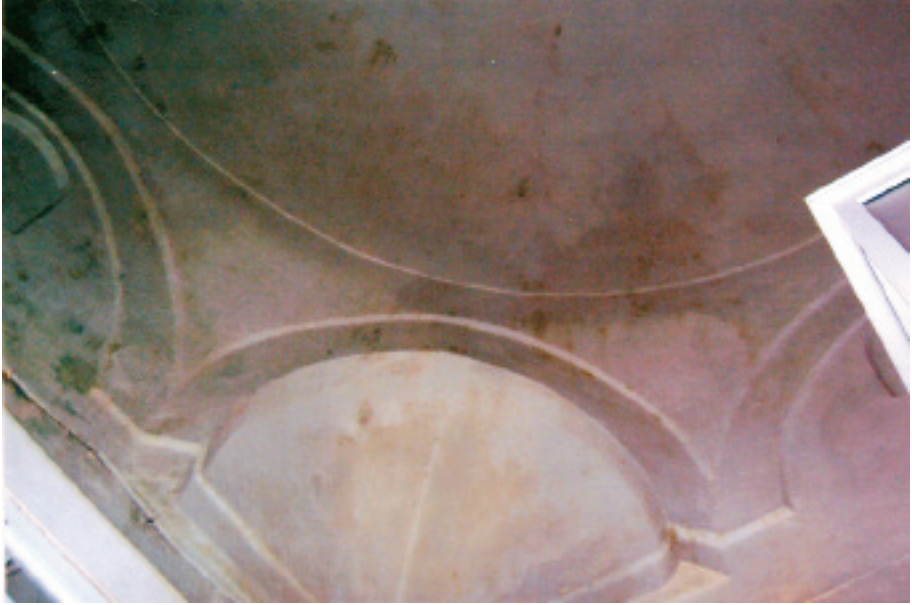
Erler Hamamı Ilık Bölümünden Sıcaklık Bölümüne Giriş Kapısı

Erler Hamamı Ilıklık Bölümü Güney Duvardaki Mermer Pano

Erler Hamamı Ilıklık Bölümü Kubbesi

Erler Hamamı Ilıklık Bölümü Kubbe Geçişleri

Erler Hamamı Sıcaklık Bölümü Kubbe

Erler Hamamı Sıcaklık Bölümünde Bulunan Havuz

Erler Hamamı Soyunmalık Bölümünde Aydınlık Feneri Kasmağında Bulunan Resimler

Erler Hamamı Soyunmalık Bölümünün Aydınlık Feneri Kasmağında Bulunan Resimlerden Ayrıntı

*Erler Hamamı Soyunmalık Bölümü Aydınlık Feneri Kasnağında Bulunan
Süslemeler*

IŞIK HAMAMI¹⁴

YAPININ TARİHİ:

Eskişehir il merkezinde Hamamyolu Caddesi'nde yer almaktadır.

İnşa tarihi belli olmayan yapının 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren hamam olarak hizmet verdiği bilinmektedir.¹⁵

Kaynaklarda, yapının geçirdiği onarımlar ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak yapının farklı dönemlerde çeşitli onarımlar geçirdiğini; cephe ve duvar yüzeylerindeki kaplamalarda görülen malzeme farklılıklarından söylemek mümkündür.

Yapı bugün hamam olarak hizmet vermektedir.

YAPININ TASVİRİ:

Hamam üç katlıdır. Ancak üçüncü kat bugün kullanılmamaktadır. Alt kat soyunmalık bölümü, güney cephenin kuzey cepheye paralel olması ve aynı zamanda doğu cephenin batı cepheye göre daha uzun olması dolayısıyla yamuk biçiminde bir plana sahiptir. Sıcaklık bölümü ise doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır.

Yapıya giriş, doğu cepheden sağlanmaktadır. Giriş kapısı eksende olmayıp eksenin biraz güneyine rastlamaktadır. Yapının en uzun cephesi olan doğu cephede iki alt, beş üst pencere bulunmaktadır. Ayrıca giriş kapısının hemen kuzeyinde bulunan ve hemen hemen eksende yer alan başka bir kapıyla da içerdeki işlevsel mekanlara geçilir. Doğu cephenin kuzey cephesinden güneye doğru yaklaşık 11 m'lik bölümü bugün tamamen dükkân sıralarından oluşmaktadır ve yapı bu dükkân sıraları üzerinden iki kat olarak devam etmektedir. Bu nedenle sıcaklık bölümünde, yapının geneline oranla bir daralma gözlenmektedir.

Yapının kuzey cephesine paralel olmayan güney cephesinde ikinci kata ait altı, üçüncü kata ait dört olmak üzere toplam on pencere bulunmaktadır.

14 Özge Başoğlu, Hacer Gürsoy, "Işık Hamamı", Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 2006 yılında Doç. Dr. Canan PARLA danışmanlığında bitirme ödevi olarak hazırlanan çalışmadan yararlanılmıştır.

15 Gürcan Banger, , a.g.e., s.36

Batı cephede ise dört alt pencere ve ikinci kata ait iki üst pencere olmak üzere sekiz pencere yer almaktadır.

Yapının kuzey cephesinde bulunan pencerelerin üçüncü kata ait olması ve kuzey cephenin farklı yapılarla sınırlandırılmış olması nedeniyle bu pencereler hakkında bir belirlemede bulunmak mümkün olmamaktadır.

Yapıya girişi sağlayan doğu cephedeki kapıdan hemen sonra doğu-batı doğrultusunda uzanan hafif eğimli bir koridor yer almaktadır. Girişten hemen sonra, koridorun sağında iki mekan bulunmaktadır. Bu mekanlardan ilki vezne, ikincisi ise gelen ziyaretçilerin emanetlerini bıraktıkları yer olarak kullanılmaktadır.

Koridorun sonunda bulunan bir kapı ile yapının soyunmalık bölümüne ulaşılır. Yapının doğu cephesinin batı cephesine oranla daha uzun tutulmasından kaynaklanan düzensizlik, soyunmalık bölümünün kuruluşunu doğrudan etkilemiştir. Soyunmalık bölümünün dıştan doğu cepheye denk gelen kısmında üç tarafı kapalı, bir tarafı açık bölmeler oluşturulmuştur. Ayrıca yapının bu bölümüne herhangi bir taşıyıcı özelliği bulunmayan, sadece dolap sayısını çoğaltmak amacıyla mekanı bölümlendirmeye yarayan bir duvar örülmüştür. Soyunmalık bölümünün güneydoğu köşesi kapı girişi seviyesinden daha alçaktır. Koridor sonunda yer alan soyunmalığa giriş kapısının hemen sağında bulunan diğer bir kapıyla da sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Sıcaklık bölümünün batı duvarında üç tuvalet bulunmaktadır.

Bu mekândan sonra yine bir kapı açıklığıyla sıcaklık bölümünün havuz kısmına ulaşan doğu-batı doğrultusunda uzanan bir koridora geçilir. Bu koridoru, ondan daha uzun olan ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan başka bir koridor tam ortadan kesmektedir. Bu sayede havuzun bulunduğu mekâna ulaşmadan hemen birbirini dik kesen dört kollu bir koridor oluşur. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan koridora yerleştirilmiş toplam on oda yer almaktadır. Odalar dikdörtgen planlıdır ve köşelere gelen üç odanın dış cepheyle birleşen köşeleri pahlanmıştır.

Doğu-batı doğrultusunda uzanan koridorun sonlandığı yerde bulunan bir kapı ile havuzun bulunduğu mekâna geçilir. Bu mekânın batı cephesinde iki pencere bulunmaktadır. Bu bölümün tam ortasında, dikdörtgen şekilde, kısa kenarları dışa doğru hafif çıkıntı yapan ve dört köşesinde dört sütunun bulunduğu bir havuz yer alır.

Yapının ikinci katı plan itibarıyla alt katın soyunmalık bölümünün tekrarı niteliğinde, yamuk planlıdır. İkinci katta kuzey,

güney ve doğu duvarlarına yerleştirilmiş odalar yer almaktadır. Kuzey duvarda üç, doğu duvarda sekiz, güney duvarda beş dikdörtgen planlı oda bulunmaktadır. Alt kattan ikinci kata batıdan çıkılır ve bu kısımda oluşturulmuş herhangi bir mekân yoktur. İkinci katın tam ortasında, bu bölümün planına uygun olarak yamuk biçimde bir boşluk bırakılarak, balkonumsu bir bölüm oluşturulmuştur.

Yapının doğu cephe duvarı hafif eğimlidir. Doğü cephede bulunan giriş kapısı ile yanındaki diğer kapı dikdörtgen biçimlidir. Bu cephede bulunan dikdörtgen formlu iki alt pencere bugün pencere işlevi görmemektedir. Bunun üzerinde ikinci kata ait olan pencerelerden biri dıştan daire ancak içten kare, diğeri dikdörtgen ve kalan beşi kare biçimlidir. Cephenin üst bölümünde üçüncü kata ait, kareye yakın dikdörtgen biçimli iki pencere daha bulunmaktadır.

Güney cephenin ikinci kata ait üst pencerelerinin hepsi dikdörtgen biçimlidir. Yine aynı cephede üçüncü kata ait olan dört pencere kareye yakın dikdörtgen biçimlidir.

Yapının batı cephesinde kareye yakın dikdörtgen formlu dört alt pencerenin hepsi kapatılmıştır. Bunun üzerindeki iki üst pencere kare biçimli, en üstteki beş pencere ise kareye yakın dikdörtgen biçimlidir.

Kuzey cepheye son dönemlerde bitişik yapılar inşa edilmiş, bu yapılar nedeniyle kuzey cephe neredeyse yarıya kadar kapatılmıştır. Kuzey cephenin diğer cephelerden en önemli farkı diğer cephelerin dıştan sıvalı görünmelerine karşın bu cephenin tuğla örgülerinin açık bir şekilde görünmesidir. Bu tuğla örgüsünden, yapıya çeşitli dönemlerde eklemeler yapıldığı anlaşılmaktadır.

Yine bu cephenin, diğer cephelerden farklı olarak girintili çıkıntılı bir oluşum gösterdiği görülmektedir. Kuzey cephenin doğu köşesine yerleşmiş olan iki, kareye yakın dikdörtgen biçimli pencere açıklığından sonra cephenin belli bir ölçüde geri çekildiği görülmektedir. Cephe belli bir mesafeden sonra tekrar dışa taşar. Cephenin ortasında oluşmuş olan bu çıkıntının iki yanındaki pencereler dikdörtgendir ve kare biçimli pencere, cephenin çıkıntı yapan yüzeyindedir.

Yapı; dıştan kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür.

Yapının doğu cephesindeki giriş kapısından sonra başlayan koridorun duvarları yarıya kadar mermerle kaplanmıştır. Bu kaplamalar, koridorun sağ ve sol duvarlarını dikdörtgen plakalar halinde çevrelemektedir. Duvarların üst bölümleri sıvalıdır. Koridorun

sağında bulunan mekanların sıvalı olduğu görünmektedir.

Soyunmalık bölümünün kapısı dikdörtgen biçimlidir. Soyunmalık bölümü, ziyaretçilerin eşyalarını koymalarına yönelik olarak tamamen dolaplarla çevrelenmiştir. Mekânda dolap yerleştirilebilecek her alan değerlendirilmiştir. Bu sayede hamamın daha kalabalık gruplara hizmet vermesi sağlanmıştır. Soyunmalık bölümü duvarları da tamamen sıvalı olup, zemini mozaik taş döşelidir.

Soyunmalık bölümünden dikdörtgen biçimli bir kapı ile sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Bu kapının iki yanındaki duvarlar, yapıya giriş için kullanılan koridorda olduğu gibi yarıya kadar mermer kaplıdır. Sıcaklık bölümünde tuvaletlerin bulunduğu mekânın duvarları yarıya kadar renkli fayansla kaplanmıştır. Bu fayans kaplama, hamamın aşırı buhar ve neme maruz kalan bu bölümünün duvarlarını zararlı etkilerden korumaktadır.

Aynı biçimde dört kollu koridorun duvarları da fayansla kaplanmıştır. Bu koridorun zemini mermer kaplıdır. Koridorun batı yönündeki köşesinde dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Koridorun iki yanına sıralanan on odanın her birinde birer kurna ve küvet bulunmakta, odalar arasında dikdörtgen biçimli birer üst pencere yer almaktadır. Oda duvarları da belli bir yüksekliğe kadar fayansla kaplanmıştır.

Doğu-batı doğrultusunda uzanan koridorun sonunda bulunan dikdörtgen biçimli bir kapı ile havuzun bulunduğu bölüme ulaşılmaktadır.

Bu bölümün ortasında bulunan havuz tamamen mermer kaplamalıdır ve dört köşesinde bulunan dört sütun hem örtü sistemini taşıyıcı niteliktedir hem de mekânı hareketlendiren dekoratif özellik göstermektedir. Bu sütunların başlıksız olduğu görülmektedir. Havuzun hemen üzerinde, sütunların taşıdığı bir aydınlık feneri bulunmaktadır. Yapının bu bölümünü çevreleyen duvarlar belli bir yüksekliğe kadar mozaik taşla kaplanmıştır. Aynı şekilde havuzun köşelerinde bulunan sütunlar da aynı malzemeye kaplanmış ve böylece iç mekanda bir uyum sağlanmıştır. Havuzun batı yönünde bulunan üç basamaklı, mermer kaplama merdivenle havuzun içine giriş sağlanmıştır. Havuzun doğu kenarının tam ortasında bulunan aslan başı heykeli, mekânın dekoratif en önemli ögesidir. Mermerden oyulmuş olan aslan başının açık olan ağzından havuza su akmaktadır.

Sıcaklık bölümünde, batı duvarda bulunan iki dikdörtgen

biçimli pencere dışında açıklık bulunmamaktadır. Bu bölümün tüm duvarlarında mozaik taş malzemeyle kaplı olan kısımlarda, belli aralıklarla paravan şeklinde bölümlendirmeler görülmektedir. Her bölüm, tek kişilik yıkanma yeri olarak kullanılabilir. Her bölümde bir mozaik taştan yapılmış kurna taşı bulunmaktadır. Dört duvarda da yukarıda saymış olduğumuz özellikler aynen tekrarlanmaktadır. Tüm duvarların üst bölümleri sıvalıdır.

Havuzun batısında mermer, doğusunda mozaik taş olmak üzere dikdörtgen biçimli iki yıkanma taşı yer almaktadır.

Sıcaklık bölümünün havuzlu mekanının zemini mozaik taş malzemeyle kaplanmıştır. Koyu renk taşlardan oluşturulmuş şeritlerin yatay ve dikey akslarda zemine yerleştirilmesiyle zeminde büyük karolar meydana getirilmiştir.

Yapı içten tamamen düz örtülüdür. Sadece havuzun üst bölümünde bir aydınlık feneri yer almaktadır. Dört kollu koridorun köşelerine ve iki koridorun kesiştiği orta bölüme dolgularla, basık kemer izlenimi verilmiştir.

Soyunmalık bölümüne girişi sağlayan kapının tam karşısında bulunan on iki basamaklı, mermer kaplama bir merdivenle ikinci kata çıkılmaktadır. Bu katın üç yönü de ayrı odalar halinde düzenlenmiş soyunma ve dinlenme mekânları olarak hizmet vermektedir. Üst kata çıkışı sağlayan merdivenin sol tarafında yer alan dinlenme odası tamamen ahşapla kaplanmıştır. Bu mekân yapının kuzeybatı köşesine denk gelmektedir ve mekânı kuzey cepheden değerlendirdiğimizde, kuzey cephede yer alan pencerelerin içerden görünmeşi bu ahşap kaplamalarla açıklanabilir. Bu kattaki tüm pencereler, doğu cephe hariç, dikdörtgen biçimlidir.

Yapıda herhangi bir süsleme ögesine rastlanmamaktadır.

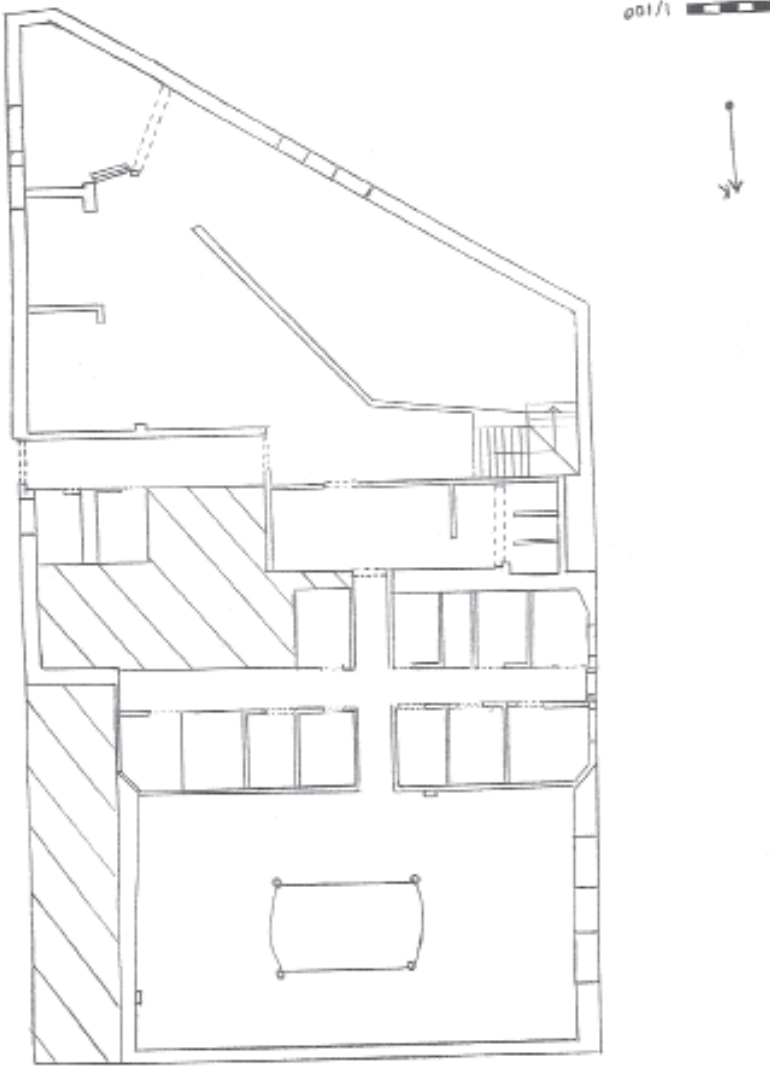
Yapının kolon ve kirişleri betonarmedir. Yapının tüm duvarları içten ve dıştan sıvalıdır. Yapıya giriş koridorunun duvarları ve soyunmalık bölümünden sıcaklık bölümüne giriş kapısının iki yanında bulunan duvarlar yarıya kadar mermer kaplamadır. Yapının sıcaklık bölümünün zemininde, odalarda ve havuz bölümünde bulunan tüm kurnalarda, havuzun tamamında ikinci kata çıkılan merdivende mermer malzeme kullanılmıştır.

Yapının doğu cephesindeki kapı demir ve camekanlıdır. Aynı zamanda iç mekanda bulunan bazı kapılarda ve pencerelerde demir malzeme kullanılmıştır.

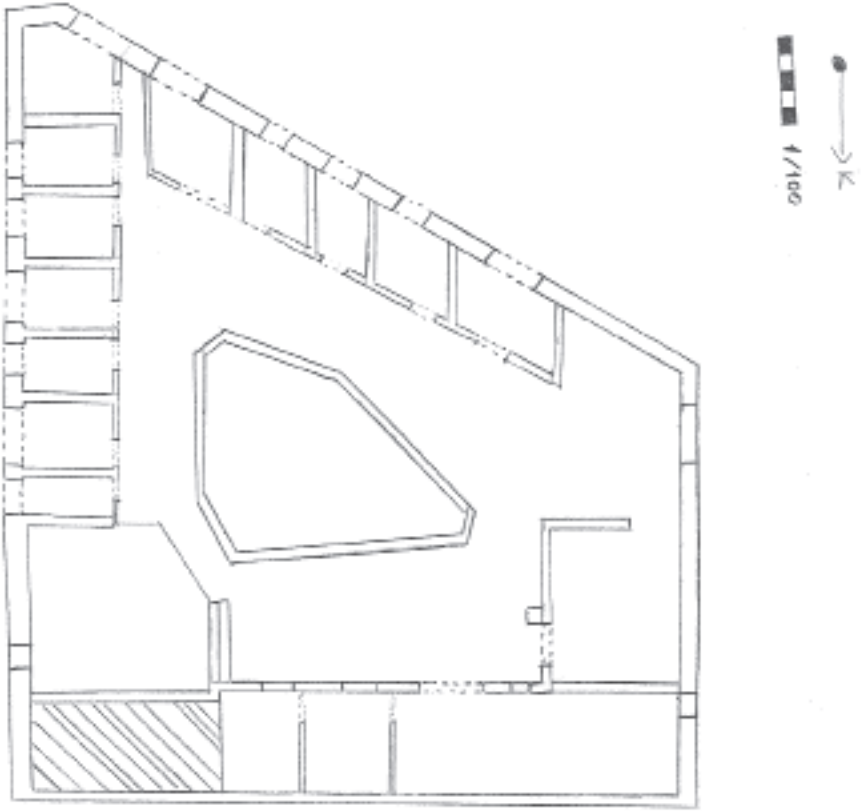
Yapının giriş koridorunun sonundaki kapıda ve ikinci katta

bulunan tüm odalarda ahşap kaplama görülmektedir.

Yapının soyunmalık bölümünün zemininde, havuzun bulunduğu sıcaklık bölümünün zeminiyle duvarlarının belli yüksekliğe kadar olan bölümünde ve oluşturulmuş paravanlarda, havuzun köşelerindeki sütunların belli yükseklikteki kısımlarında mozaik taş malzeme kullanıldığı görülmektedir.

Işıklı Hamamı Alt Kat Planı (Eskişehir Vakıflar Şube Müdürlüğü)

Işık Hamamı Üst Kat Planı (Eskişehir Vakıflar Şube Müdürlüğü)

Işık Hamamı Genel Görünüm

Işık Hamamı Doğu Cephe

Işık Hamamı Giriş Kapısı

Işık Hamamı Batı Cephe

Işık Hamamı Güney Cephe

Işık Hamamı Kuzey Cephe

Işık Hamamı Soyunmalık Bölümü Güneybatı Köşe

Işık Hamamı Sıcaklık Bölümüne Giriş Kapısı

Işık Hamamı Sıcaklık Bölümü Tuvaletlerin Bulunduğu Bölüm

Işık Hamamı Sıcaklık Bölümü Tuvaletler

Işık Hamamı Sıcaklık Bölümü İşlevsel Bölme

*Işık Hamamı Sıcaklıkta
Bulunan Oda*

Işık Hamamı Sıcaklık Bölümünde Bulunan Havuzun Genel Görüntüsü

Işık Hamamı Sıklık Bölümü Kurnalar

Işık Hamamı Sıcaklık Bölümü Havuzdaki Aslan Başlı Su Oluğu

*Işık Hamamı Sıcaklık Bölümü
Mermer Yıkanma Taşı*

Işık Hamamı Sıcaklık Bölümünde Bulunan Aydınlık Feneri

*Işık Hamamı İkinci Kata Çıkış
Merdivenleri*

Işık Hamamı İkinci Kat Genel Görünüm

HAN İLÇESİ

HAN HAMAMI (HÜSREV PAŞA HAMAMI)¹⁶

YAPININ TARİHÇESİ:

Han ilçesinde yer almaktadır.

Kitabesi bulunmayan yapının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan, 747 nolu defterde Sadrazam Hüsrev Paşa Vakfının H.1040/M.1630 tarihli vakfiyesi bulunmaktadır.¹⁷

Vakfiye kayıtlarından yola çıkılarak yapının, Sadrazam Hüsrev Paşa'nın, Han ilçesinde yaptırdığı külliye'nin bir parçası olduğu düşünülmektedir.¹⁸

Vakfiye kayıtlarına göre külliye'nin inşasına M.1628-1631 yılları arasında başlandığı ve M.1631-1638 yılları arasında tamamlandığı belirtilmektedir.¹⁹ Vakfiye kayıtları, Hüsrev Paşa'nın burada bir cami, kervansaray ve hamam inşa ettirdiğini ortaya koymaktadır.²⁰

Bugünkü Han ilçesinde Hüsrev Paşa Camii olarak bilinen bir cami ve caminin güneybatısında bir hamam bulunmaktadır. Günümüze ulaşmış olan hamamın, vakfiyede sözü edilen yapı olup olmadığı kesinlik kazanmış değildir. Günümüze ulaşmış olan hamamın vakfiyede sözü edilen yapı olduğunu düşündüğümüzde, yapının banisi olarak karşımıza Sadrazam Hüsrev Paşa çıkmaktadır.

Yapı 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce restore edilmiştir.

16 Tuncay Arslantekin, Mevlüt Erbaş, Ahmet Oflu, Feyza Oğultekin, Gülgün Örsel, Betül Pekmez, "Han Bölgesi, Türk Dönemi Yapıları", Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1999 yılında Öğr. Gör. Abdullah DEVECİ danışmanlığında bitirme ödevi olarak hazırlanan çalışmadan yararlanılmıştır.

17 Semavi Eyice; "Han Köyü'nde Hüsrev Paşa Camii", *Tarih Dergisi*, S. 23, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul-1969, s:190

18 Semavi Eyice; *a. g. e.*, s: 200

19 Semavi Eyice; *a. g. e.*, s: 190

20 Semavi Eyice; *a. g. e.*, s: 191

YAPININ TASVİRİ:

Yapı, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı, içten kubbeli, enine sıcaklıklı, çifte halvetli plan tipindedir.

Yapının kuzey cephesinin batısında soyunmalık bölümüne açılan dikdörtgen bir kapı ve bu kapının batısında dikdörtgen bir pencere açıklığı bulunmaktadır. 1999 yılında çıkarılmış olan planda, sıcaklık ve soyunmalık bölümlerinin birleştikleri köşede bir kapı açıklığına yer verilmiş olmasına karşın 2007 yılında yapılan restorasyon çalışmalarından sonra bu açıklığın kapatıldığı görülmektedir.

Soyunmalık bölümünün kuzey cephesinden dışa taşkın olduğu görülen sıcaklık bölümünün kuzey cephesinde herhangi bir açıklık görülmezken 2007 yılı restorasyonundan sonra cephenin doğuya yakın köşesinde külhan bölümüne açılan dikdörtgen bir kapı açıklığına yer verilmiştir.

Doğu, batı ve güney cephelerde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır.

Yol kotundan oldukça aşağıda kalan soyunmalık bölümüne kuzey cephede bulunan dikdörtgen kapıdan, dört basamaklı bir merdiven ile inilmektedir. Soyunmalık bölümünün batı ve güney duvarları boyunca yüksekçe bir seki dolaşmaktadır. Batı duvarının ekseninde dikdörtgen bir niş bulunur. Doğu duvarının ekseninde sıcaklık bölümüne açılan yuvarlak kemerli dikdörtgen kapı açıklığı bulunmaktadır. Bu kapının kuzeyinde bulunan ve üç basamak ile çıkılan kapı, köşede bulunan tuvalete açılmaktadır. Bölümün ortasına devşirme bir vaftiz teknesi yerleştirilmiştir. Vaftiz teknesinin doğu ve batısına yerleştirilen kare kesitli iki ahşap direk, üst örtüyü taşımaktadır.

Ahşap tavanlı bölüm iki yöne eğimli kiremit kaplı çatı ile örtülmüştür. Bu bölümün zemini taş döşelidir.

Soyunmalığın doğu cephe ekseninde bulunan yuvarlak kemerli kapı açıklığından sıcaklık bölümüne geçilmektedir.

İki eyvanlı bir düzenlemeye sahip olan sıcaklığın üzeri pendentif geçişli kubbe örtülüdür. Sıcaklığın ortasında mermer kaplamalı altıgen bir göbek taşına yer verilmiştir. Kuzey ve güney yönlerde bulunan eyvanlar ise tonoz örtülüdür. Eyvanlar, sıcaklık bölümünün zemininden bir seki ile yükseltilmiştir. Bu sekinin üzerindeyse eyvanın doğu, batı ve kuzey duvarları boyunca dolaşan

ikinci bir sekiye yer verilmiştir. Kuzey eyvanın doğu, batı ve kuzey duvar eksenlerine mermer birer kurna yerleştirilmiştir. Sıcaklık bölümünün doğu duvarında simetrik bir düzenleme gösteren yuvarlak kemerli iki kapıya yer verilmiştir. Herhangi bir pencere açıklığı bulunmayan bölümün aydınlatılması, kubbedeki fil gözü açıklıklar ile sağlanmıştır.

Sıcaklık bölümünün doğusunda iki halvet hücrelerine yer verilmiştir. benzer düzenlemeye sahip olan halvet hücrelerine yuvarlak kemerli kapılardan girilmektedir. Kare planlı olan halvetlerin üzeri pandantif geçişli kubbe örtülüdür.

Güneyde bulunan halvet hücresinin güney ve doğu duvarı boyunca bir seki dolanmaktadır. Doğü duvar ekseninde mermer bir kurna bulunan hücrenin kuzey duvarında sivri kemerli, dikdörtgen bir niş yer alır.

Kuzey halvet hücresinin doğu ve kuzey duvarları boyunca bir seki dolanır. Doğü duvarının ekseninde su deposuna açılan kareye yakın dikdörtgen bir pencere açıklığına yer verilmiştir. Bu pencerenin altına denk gelecek şekilde mermer bir kurna bulunur. Kuzey duvarda sivri kemerli dikdörtgen bir nişe yer verilmiş olup, bu nişin altında yine mermer bir kurna bulunmaktadır.

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olan su deposu beşik tonoz örtülüdür.

Yapının doğu cephesini oluşturan külhan bölümü, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Külhana kuzey cephede bulunan dikdörtgen kapıdan girilmektedir. Bugün giriş kotundan oldukça aşağıda kalmış olan bölüme yedi basamaklı bir merdiven ile inilmektedir. Üzeri içten iki yöne meyilli ahşap kırma çatı ile örtülü olan külhanın, batı cephe ekseninde yuvarlak kemerli, dikdörtgen bir ocağa yer verilmiştir. Zemin taş döşeli olan bölümde, ocak; taş ve tuğlanın belirli aralıklarla kullanıldığı almaşık teknikte, kemer tuğla örgülüdür. Baca kısmı ise moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak örülmüştür.

Herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmayan yapı, 2007 yılında gerçekleştirilen onarımlar ile bugün sağlam durumdadır; ancak kullanılmamaktadır.

HÜSREV PAŞA VAKFİYESİNİN TÜRKÇE TERCÜMESİ²¹:

İşte bu doğru kitabının yazdırılan önsözüne sebep budur ki, aslında Anadolu vilayetinde olan Karahisarı sancağında Barçunlu kazasına ayan iki bin akçe yazar. Ulu köy kilise ve ortaya çıkan başka mahsullere dört yüz dört akçe yazar. Ulu mezra kilise ve üç bin beş yüz akçe yazar. Yarım Korkut Han'ın uzun anlatılan (yazılan) defterinde ve özetinde yazılı üç adet özetin içine girip zikredilen bu kurallar ve konular kendisine tesir edilmiş olan ve gösterişli bir başkumandan olan veziri azamın en şerefli habercisi, işleri iyileştiren gururlu nazımın devlete yüzünü dönen insanlar, mülk sahipleri ve ileri gelenler İslam ehline saygı gösteren askerler tedbirli olanlar, işlerin başındaki insanlar, fikir sahibi ve işleri tamamlayan bütün mühim insanlar, doğru bir görüş ile tesisler kuran, devlet yapısı oluşturmak için emir veren her kim Allah için çevirsinler, iyilik sever sınıflar, mal sahipleri ve padişahlar halen saadetli şerefli Sadrazam Hüsrev Paşa hazretleri malının güzel olanından ayırdığı ve dışarı çıkardığı on iki bin Riyal kuruş nakdiyle adı geçen yerde Han, Hamam ve Cami yaptırıp, gelen gidenin, gelip geçeni karşılamasına engel olur diye törene çeşitli tekliflerden muafız ve üçlü olarak katıldı. Padişah buyruğunun bulunduğu özet defterinde bu hayratların bulunduğu yer iyileştirilmiştir. Adı geçen vezir padişahın emri ile yedi şeriflerine mülk namei hümayun vermiştir. İşte bu şerefli saadetli şerefli kerem sahibi vezir hazretleri itibar sahibi. Şer'i vekili Mehmet Ağa oğlu Osman Ağa konusu ile ilgili yardımcı vakfın kayırılarak yazdırılan tarafını sildirerek temizlemiş ve yerine Ahmet Efendi Oğlu Yusuf Efendiyi göndermiştir. O da adı geçen vezirin canlandırdığı yere gidip mektubun zeyil bölümünde adı yazılmış olanların önünde görevi kabul ettikten sonra adı geçen vekil Osman Ağakütüğe geçmesi gerekli şer'i hükümlerde, vakfi vakfın başına getirdiği ve büyük beylerden güvenilebilecek bir kimse olan Ali Paşa Oğlu Çiftelerli Osman Bey hazretlerinin önünde kararından ve bu kararın sağlamlaştırılmasından söz etmiştir. Vakfın zikredilen köyleri ve ekinleri padişahın saltanat tarafından şevket makarunuyla vakfetmek için bağışlayıp gereğini sultanın emriyle şöyle şart koşmuştur ki, köyler ve ekinlerden meydana gelen gelirlerin bir kısmı han ve cami

21 Vakfiyenin Türkçe tercümesi; Tuncay Arslantekin, Mevlüt Erbaş, Ahmet Oflu, Feyza Oğultekin, Gülgün Örsel, Betül Pekmez, **Han Bölgesi, Türk Dönemi Yapıları**, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1999 yılında Öğr. Gör. Abdullah DEVECİ danışmanlığında bitirme ödevi olarak hazırlanan çalışmadan alınmıştır.

imaretine sarf edilsin ve sonra fazla gelen kısmı maaş sahiplerine verilsin ve daha fazla kalırsa da vakfın menfaatine vakfı şart koşulmuş olan kimselere teslim edilsin. Ve sonra sonra vakıf işlerine bakma vazifesi adı geçen kişiye zevcem Ayşe Sultan vakfın idaresine geçsin. Ve sonra kardeşi Hızır Paşa Oğlu İbrahim Paşa hazretleri idareye geçsin. Ve sonra gelen evlatlar idareye geçsin. Düzenlenen soyla, vakfın menfaatine vakfı şart koşulmuş kişiler vakfın başına geçsinler. Ve adı geçen vakfa günlük on beş akçe ile vergi tahsildarı olsun. Çeşitli tarafları eğer idare eden evladım isterse zapt etsinler. Adı geçen vakfın nazırı İstanbul'da dini hükümleri parlak, gösterişli olan Konstantiniye kadısı olup her sene nezaret görevini ikişer bin akçe vakıf yönünden idaresini yerine getire ve vakıf işlerine bakma vazifesi ile ilgili diyerek bu işle ilgilenen evladım altmış kuruş tasarruf etsin. Eğer istediklerini yerine getirirse vazifesini de bıraksın. Ve bıraktıktan sonra da her seneki gelirinden alsın. Haremeyn-i Şerifeyne mensuptur diyerek saray ağalarına vermesin. Eğer vakıf idaresi ile görevli evladımın bir hıyaneti tespit edilirse bu görevden azl olunup yerine adı geçen evlatlardan birisi geçse. Ama asla bu göreve ecneb karıştırılmaya ve maaş sahiplerinden biri bu hizmet için görevlendirilsin. İmam olan kimseler mihrapta her gün üç İhlas-ı Şerif okuyup ruhuma göndersin. Uzun uzun anlatıldığı üzere adı geçen evladım satılmamak şartıyla mirasçıları olsun deyip adı geçen idarecilere teslim

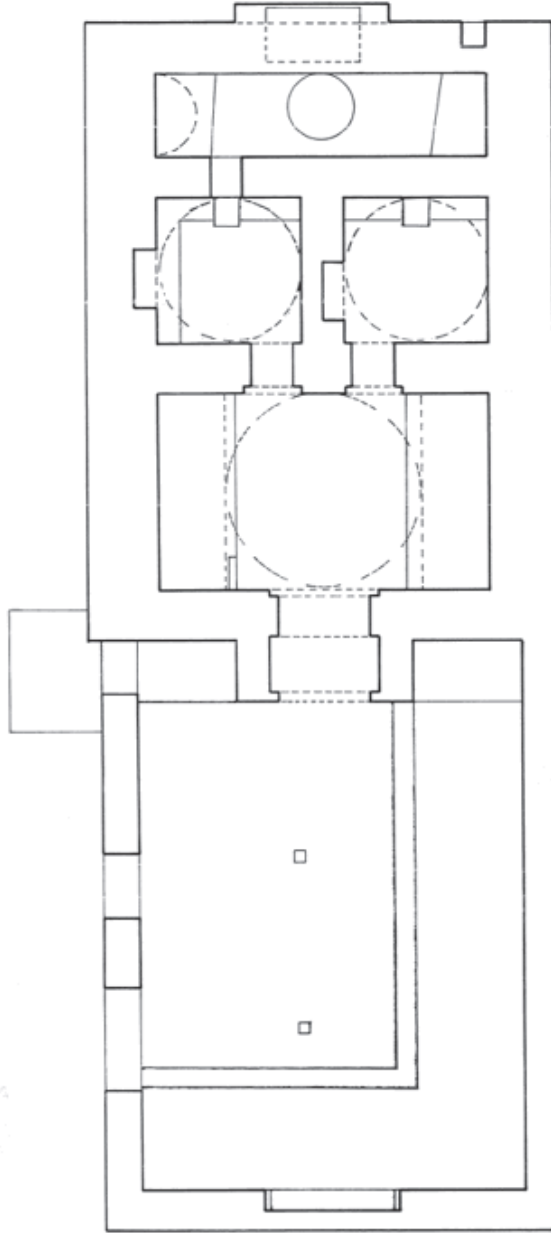
أرجو من المحفوظ عمدة القاصد
لعمدة في الموضع المذكور
عمره

الحمد لله الذي جعلنا من آل أبي طالب من آل محمد وآل محمد من آل أبي طالب
بوجودكم في الأصل ولايت الفلوليد وواقع قرة حصار صاحب سما غنده يار جنلو قضا سانه تابع ابني
بيك الخ بازار قرة اولوكلبا واصل من الفلوليد وواقع قرة حصار صاحب سما غنده يار جنلو قضا سانه تابع ابني
بشيوخ الخ بازار نصف قرية امين ابني مع قرية قور قور خاني دفتر مفصل واهماله تحرير وارج عدد اهل
واله اولوب بوزكر اولوان فآر وروز وعات سفر نصرت ما نره سرور شهباز اولان هسود مكرم
المشير الامم الخ المم كنم للمصلح المصلح بن آدم الى انك نواصي الاقبال كدولة قاضي الاجلال قايد جوش
الاهل الاسلام مدبر امور الجهور بالفكر لثاقب من مرام الانام باكرى الكصاب موشس بنان كدولت
والاقبال مشير الاركان السعلاة الاجلال الغازي في سبيل كد الى اهدلوه الله الحفوف نفوف عوالمف
ملكك للمحال حاله سعادتو ومكرم مني صدر اعظم اولان خسرو پشا ادام الله تعالى اجلاله حضرتي الهيالته
افراز و اخراج البلد مني اون ابني بيك بهال غروش تقوده سيطر منلور وده خان وعلام وجامع شريف
بنا ايدوب اخيار سبب اولق اوزر آينده ورونه نك مرور وعبوري مقابله سنه عواض ديو آينه
وسايز نك البغد سعاف ومسلم اولق بينج باحظ نوقعي دفتر اهلالة محلي نصيح اولوب بوزكر
وزير مشاوره كدك بدير بقدر سملك نده هبون اعلميه و احسان بيور بقدر اشو سعادتي شكر مني وزير كرم
حضرتي صاحب الخيرات وكلمت طرف شريف ندين برتيج شترجي وكبل مسجلى عثمان اغا بن محمد اعلم
خصوص آني كوقك حقه تحرير بالالتماس صوب شرع ملهم دن مولانا يوسف اقدى بن اهد
نقدي ارسالي اولوب اولدغي وزير مشاوره حضرت نيك اخيار قصد ايلديكي محله واريلوب نيل قيمه
اسلوي مطو اولان مسلمين حضور نره عقد مجلس شرع نبوي اولندفده وكبل مزبور دغي عثمان
اغاجلس شرع لازم التسجيد وقف آله الذكره ولاجل التسجيل منول ايلديكي عمده الامراء اعظام
مقتضاه علان بيك بن علي پشا حضرتي محضره اقرار نام ونقر كلام ايدوب ما ذكر ذكر فالروز رق
طرف ملكت شهر بايرن واقف مشار كده طه هبون شوكتقر وندوق اتك ايجون هبه وعملك
اولوب بر موجب ارشاد طاني حبة لله تعالى واصل الصا لوصه كد اعلي وقف وجس ايدوب شوب
اشرف ونعين ايلديكي بودرك فراوز روز وعات دن حاصل اولان غلا سندن خان وجامع شريف
محارت ورميانتة شرف ايدلر وبعده فضل فلان ملا مرتز قد رينه وضيغه تعيين ايلديكي اوزر
وزره لرودغي فضل قانور ابيه اولاده مشروطه اوله ما بينلر نره تقسيم ايدلر وبعده ما يجوز لـ

Hüsrevpaşa Vakfiyesi (Semavi Eyice; “Han Köyü”nde Hüsrev Paşa Camii”, Tarih Dergisi, S. 23, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul-1969)

ادادن حکم تولیت مزبور بر زوجم سعادتلی عایشه سلطانم و آیم عفترا متولیه اوله و بعد وفاتنا
قرنراشی ابرهیم پاشا بن حفر پاشا حضرتلی متولی اوله و بعد وفاتنه اولادنه و اولاد او اولادنه
و اولاد او اولاد متولی اوله بحسب الترتیب مشروط له اولوب البقی متولی اوله و وقف مزبورک
یومی اون بیش اچی ایل اولادک بری کاتب اوله و یولی اون بیش اچی سواری جایی اوله و
رسا بر جایی متولی اولان اولادیم نجم عرض ایدر مشط ایدر اوقف مزبورک ناظر ایستوبلد
شریعت غر اولان قسطنطینیسی اولوب هر سه نظارت و نظیفه سی ایکسیریک اچیه و
جانب و قدن متولسی ادا ایدر و نظیفه تولیت دیوسنده متولی اولان اولادیم التفتیش
غروش اولوب مشغول اوله اگر مرآت اقتضا ایدر سه وظیفه سی دخی مرف ایدوب بقدر کسب
هر سه غل سفده العربیه شریفین طرفه منسوبرد دیو دار کسب و دیار کسب اغاری دخل
ایندار اگر متولی اولان اولادیک و قدن ضیائی ظاهر و ثابت اولور سه ناظر مزبور معرفتیه عزال و طب
اولادیشار که دن اصلحی متولی نصب اولور سه وقف مزبورک تولیت امورینه اصلحی قاندر نزل
و مرتبه ترک بری ادا ای خدمت انجیم متولی عزل ایدوب ایتمی آخر و مره و امام اولان کسب محرابه
هر یوم اوجر اخلاص شریفه ثلاثه ایدوب روزمه اهد ایدر روزمه مشروح اوزره اولادیشار که
مشروطی اولوب فارغانی کسب اول متولی مزبور کسب اولاد اچی قبض و تسلیم ایدوب
سایر متولیه اوقافده تصرف ایلد جاری اوزره اوج ای متولی اولوب تصرف ایدوب و وظیفه
تولیت جو بیک اچیه اخذ ایلدی دیرکه غیب تصدیق شرعی و اوقف مشارالیه کسب و تسلیم سجلی
عثمان اغا جانب و قدن سمت شفاقه عازم اولوب شروط و قیودیکر ایتمه نقض دن عاری مهسبیه
قاتلر نه هیچ اولور که امام اعظم قاندره اواز و ولیم زفر قری اوزر سمت لزومی مستند و کمالدر
وقت مزبور دن رجوع ایدوب متولی مزبورک وظیف تولیت جو احضار ایلدی اچی اجر شلندن زاید
اولان اچی طلب ایدرم سوال اولسون دیرکه غیب الاستطاف متولی مزبور وظیفه مزبور کسب
قبض اقرار و مبلغ مزبور کسب اجر شلندن زاید ایلدی ایتمی اعتراف ایدوب شروط مزبور دخی امام
نلیزه اول دخی ابو یوسف صفه مزبوری قاتلر نه هیچ اولوب خلاصه مقتی بقول من یراه لایق و غیر
جو شلندن امتناع ایدوب و سلم کتوبه جاز ذلک ذکر لی کرا سارت و تمصیص بور و قلدن نه و وقف مزبور
علما با بخلاف سمت لزومی علی قول من یراه حکم شرعی طلب ایدرم دیرکه حکم مجمع صدر
کتاب صحت تصدای اولان حالک حاکم و الاصلند کله خورنده بعد کتوبه روایت مزبور اوزر
متفق علیه و لمغیه کتب معتبره و تمصیص و شروط معلومه اوزر شرط انتم حکم شرعی
من یراه تسجیل مری ایدوب و وقف مزبور اولدی جر ذلک فی ایوم الخامس العشرین
رمضان مبارک سنه اربعین و الف

هو كذا م احمد ادى لجميع نوه عصاد	محمد عصاد الحاج ابراهيم ادى المصرف باد آنه	خزوة الاعمال الحاج حسن امار الحاج محمد	بود كذا فخر حسن محمد اعا الحاج حسن
محمد الاحم حسن بشا زاده احمد بك ارواى مير شهاب	زرافتقار اعلى مطر حقه سار كنه	امير بك امير الحاج سار باج عصار كنه	على اجار محمد باغ عبدان بك
الشيخ اعلى اعلى باج سار كنه	سب عده اعلاه عده كنه	محمد كنه دلاور اعلاه عده كنه	حبه اعلاه عده الزمعه
مصطفى اعلاه دولت كنهان على بك عده	هفت او پشه بشى حاله كنه	علي حادرش اعلاه محمد	غدير غالبه

Han Hamamı (Hüsrev Paşa Hamamı) Rölöve Planı (Tuncay Arslantekin, Mevlüt Erbaş, Ahmet Ofu, Feyza Oğultekin, Gülgün Örsel, Betül Pekmez, “Han Bölgesi, Türk Dönemi Yapıları”, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1999 yılında Öğr. Gör. Abdullah DEVECİ danışmanlığında bitirme ödevi olarak hazırlanan çalışmadan alınmıştır.)

Hüsrev Paşa Hamamı Doğu Cephe Genel Görünüm (A.Gerengi-2008)

Hüsrev Paşa Hamamı Soyunmalık bölümüne Giriş Kapısı (A.Gerengi-2008)

*Hüsrev Paşa Hamamı
Soyunmalık Bölümüne
Giriş Kapısı (A.Gerengi-
2008)*

Hüsrev Paşa Hamamı Soyunmalık Bölümü Genel Görünüm (A.Gerengi-2008)

*Hüsrev Paşa Hamamı Sıcaklık
Bölümüne Giriş Kapısı
(A.Gerengi-2008)*

Hüsrev Paşa Hamamı Sıcaklık Bölümü Genel Görünüm (A.Gerengi-2008)

Hüsrev Paşa Hamamı Sıcaklık Bölümü Kurnalar ve Göbek Taşı (A.Gerengi-2008)

Hüsrev Paşa Hamamı Halvet Hücrelerine Giriş Kapıları (A.Gerengi-2008)

*Hüsrev Paşa Hamamı Halvet
Hücrelerinde Bulunan Kurna
(A.Gerengi-2008)*

*Hüsrev Paşa Hamamı
Külhan Kısımına Giriş Kapısı
(A.Gerengi-2008)*

Hüseyin Paşa Hamamı Kılhan Kısmı Genel Görünüm (A.Gerengi-2008)

MAHMUDIYE İLÇESİ

HARA HAMAMI

YAPININ TARİHÇESİ:

Mahmudiye ilçe merkezi, Işıklar Mahallesi'nde bulunmaktadır. İnşa tarihi bilinmeyen yapının onarımları ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Yapının Mahmudiye harası içerisinde bulunmasından dolayı, M. 1815/1816 yıllarında II. Mahmud'un emri ile orduya at yetiştirmek için kurulan ve merkezini Mahmudiye'nin oluşturduğu Çifteler Harası²² ile aynı dönemde inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir.

Yapı, günümüzde harap durumda olup kullanılmamaktadır.

YAPININ TASVİRİ:

Yapı, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlıdır. Güney cephe ekseninde bulunan dikdörtgen pencere soyunmalık bölümüne açılmaktadır. Doğu ve kuzey cephelerde herhangi bir açıklık mevcut değildir. Batı cephenin kuzey batı köşesinde bulunan dikdörtgen açıklık külhana girişi sağlar. Kapının güneyde bulunan dikdörtgen pencere açıklığı yine külhan bölümüne açılmaktadır. Batı cephede bulunan ve yapının beden duvarlarından dışa taşkın biçimde inşa edilen giriş bölümünün batı cephesinde dikdörtgen bir pencere açıklığı mevcuttur. Bu bölümün güney cephe ekseninde bulunan dikdörtgen açıklık, yapıya girişi de sağlamaktadır.

Giriş bölümünün doğu duvarında bulunan dikdörtgen kapı açıklığı yapının soyunmalık bölümüne açılmaktadır. Dikdörtgen planlı olan soyunmalık bölümü, içten düz ahşap tavan; dıştan kiremit çatı ile örtülüdür. Bölümün doğu duvarında simetrik yerleştirilmiş iki dikdörtgen niş bulunur. Aynı uygulama, bölümün kuzeybatı köşesinde ve kuzey duvarında tekrarlanmıştır. Kuzey duvar ekseninde bulunan yuvarlak kemerli dikdörtgen açıklıktan yapının ılıklik bölümüne geçilir.

Dikdörtgen planlı olan ılıkliğin üzeri pandantif geçişli kubbe ile örtülüdür. Doğu ve batısında dikdörtgen planlı iki halvet hücresi

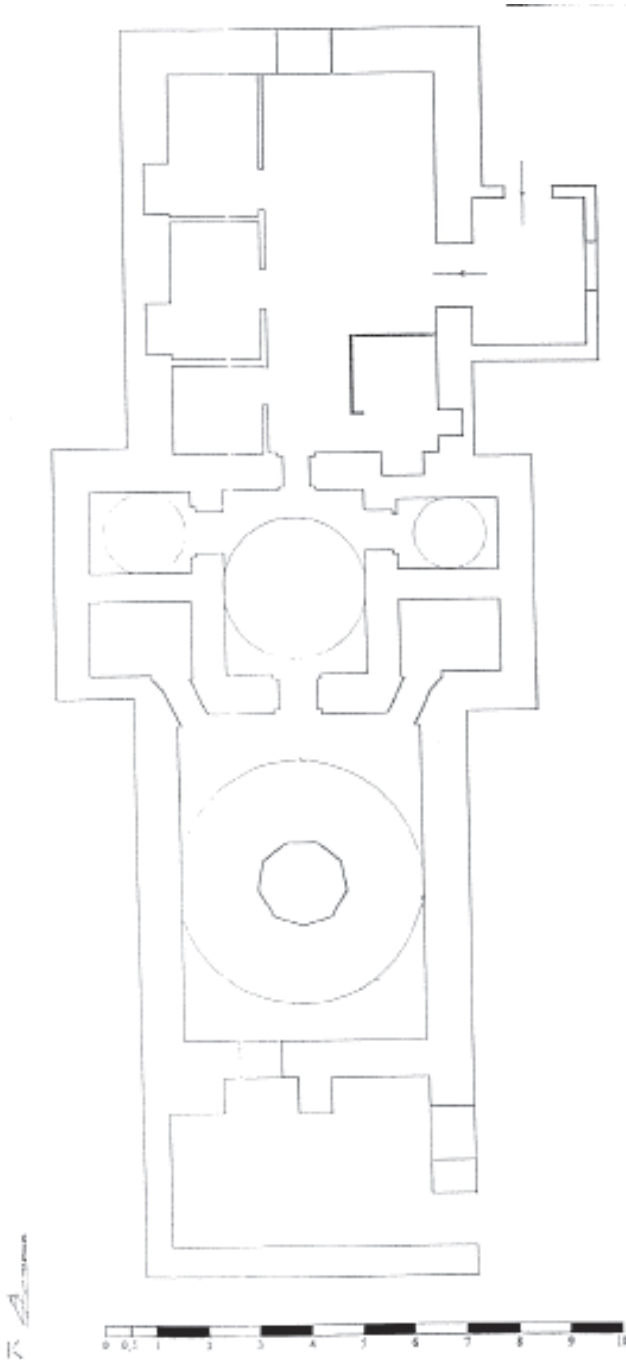
²² İhsan Güneş, Kemal Yakut, *a.g.e.*, s:76

bulunur. Bu hücrelere, karşılıklı olarak yerleştirilmiş dikdörtgen kapı açıklığından geçilmektedir. Halvet hücrelerinin üzeri pandantifli birer küçük kubbe ile örtülüdür. ılık bölümünün kuzey duvar ekseninde bulunan, yuvarlak kemerli, dikdörtgen kapı açıklığı sıcaklık bölümüne açılmaktadır.

Dikdörtgen planlı sıcaklık bölümünün üzeri tromp geçişli kubbe ile örtülüdür. Bölümün ortasında sekizgen bir göbek taşı bulunur. Sıcaklığın güneydoğu ve güneybatı köşelerinde bulunan dikdörtgen kapı açıklıkları iki yanda bulunan halvet hücrelerine açılmaktadır. Dikdörtgen planlı olan halvetler ılık bölümünde olan iki halvet ile benzer özellikler göstermektedirler. Sıcaklığın kuzey duvarında bulunan dikdörtgen açıklık, yapının külhan kısmına açılır.

Batı cephede bulunan kapı ile girilen külhan, dikdörtgen planlıdır. İçten düz ahşap tavan ile örtülü olan bölümün üzeri, dıştan kiremit örtülüdür.

Hiçbir süsleme unsuru bulunmayan yapının beden duvarlarında ve kubbe kasnağında moloz taş; kubbelerde ise tuğla malzeme kullanılmıştır.

Mahmudiye Hara Hamamı Rölöve Planı

Mahmudiye Hara Hamamı Kuzey Cephe (A.Gerengi-2008)

Mahmudiye Hara Hamamı Doğu Cephe (A.Gerengi-2008)

Mahmudiye Hara Hamamı Güney Cephe (A.Gerengi-2008)

Mahmudiye Hara Hamamı Batı Cephe (A.Gerengi-2008)

Mahmudiye Hara Hamamı Soyunmalık Bölümü (A.Gerengi-2008)

Mahmudiye Hara Hamamı Sıcaklık Bölümü Halvet Hücrelerine Giriş Kapıları (A.Gerengi-2008)

Mahmudiye Hara Hamamı Sıcaklık Bölümü Kubbe Geçişleri (A.Gerengi-2008)

Mahmudiye Hara Hamamı Sıcaklık Bölümü Göbektaşı (A.Gerengi-2008)

Mahmudiye Hara Hamamı Külhan Bölümü (A.Gerengi-2008)

MIHALIÇÇIK İLÇESİ

BELEDİYE HAMAMI

YAPININ TARİHÇESİ:

Hamam Mihaliççik ilçe merkezinde Medrese Mahallesi'nde yer almaktadır.

Yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Yapının giriş kapısı üzerinde bulunan mermer panoda 1969 tarihi yazılıdır. İlçe halkı bu tarihin hamama sonradan eklenen soyunmalık bölümü ve özel dinlenme odalarının yapıya ilave edildiği tarih olduğunu belirtmektedirler.

Hamamın, günümüze kadar kullanım bilgileri ile birlikte değerlendirdiğimizde, 19.yy'da inşa edilmiş olması muhtemeldir.

Herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmayan yapı, 2000'li yılların başına kadar kullanıma açık iken, su sıkıntısı sebebi ile kapatılmıştır.

YAPININ TASVİRİ:

Yapı, dıştan kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı içten kare sıcaklık plan şemasındadır.

Eğimli bir arazide bulunan yapının güney cephesi yol kodundan oldukça yükseltilmiştir. Giriş kapısının bulunduğu güney cephede dikdörtgen giriş, cephenin güney batı köşesine yakın olup, doğu ve batı yönlerinden yedişer basamaklı bir merdiven ile çıkılmaktadır. Giriş kapısının sağında bulunan dikdörtgen üç pencere açıklığı, soyunmalık bölümüne açılmaktadır. Kapının solunda bulunan daha küçük boyutlu iki dikdörtgen pencere tuvalet ve temizlik mekanına açılmaktadır.

Doğu cephede soyunmalık bölümüne açılan ve simetrik yerleştirilmiş iki dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin kuzeyinde özel dinlenme odalarına açılan, soyunmalık pencerelerinden daha küçük boyutta, dikdörtgen sekiz pencere yer alır. Cephenin kuzeydoğu köşesine yakın yerde bulunan dikdörtgen kapı açıklığı külhan bölümüne açılmaktadır.

Kuzey cephenin kuzey batısında beş basamaklı merdivenle çıkılan dikdörtgen kapı külhan bölümünün üzerinde bulunan ve depo olarak kullanılan bölüme açılmaktadır.

Düz olan batı cephenin üst seviyesinde bulunan iki dikdörtgen pencere açıklığı ılıklik bölümüne açılmaktadır.

Hamamın sıcaklık bölümü beton sıvalı kubbe ile diğer bölümler kiremit kaplamalı çatı ile örtülüdür.

Dikdörtgen planlı giriş bölümüne, yapının güney cephesinde bulunan dikdörtgen kapıdan girilmektedir. Ayakkabılık olarak düzenlenen bölümün doğusunda bulunan dikdörtgen kapı, soyunmalık bölümüne açılmaktadır. Bölümün üzeri düz betonarme tavan örtülüdür.

Batı duvarda bulunan yuvarlak kemerli, dikdörtgen kapıdan girilen soyunmalık bölümü, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Bölümün kuzey, güney ve doğu duvarlarına monte edilmiş elbise dolapları bulunmaktadır.

Güney duvarda simetrik yerleştirilmiş yuvarlak kemerli, dikdörtgen üç pencere bulunur. Doğu duvarda bulunan iki pencere batı duvarda yer alan pencereler ile aynı özelliklere sahiptir. Kuzey duvarda özel dinlenme odalarına açılan dikdörtgen kapı açıklığı mevcuttur.

Batı duvarda yer alan yuvarlak kemerli kapı açıklığı, ılıklik bölümüne geçişi sağlamaktadır.

Soyunmalık bölümünün üzeri düz betonarme tavan ile örtülüdür.

Soyunmalık bölümünün kuzey duvarında bulunan kapıdan dikdörtgen bir koridora girilir. Koridorun doğu duvarı boyunca sekiz adet dikdörtgen planlı özel dinlenme odasına yer verilmiştir.

Koridorun doğu duvarında bulunan dikdörtgen kapılardan girilen bu odaların doğu duvarlarının ekseninde küçük dikdörtgen birer pencere bulunmaktadır. Koridorun sonunda buluna yedi ve sekizinci odaların arasındaki duvar kaldırılarak bu iki oda birleştirilmiştir.

Soyunmalık bölümünün batı duvarında bulunan yuvarlak kemerli dikdörtgen kapı, ılıklik bölümüne açılmaktadır.

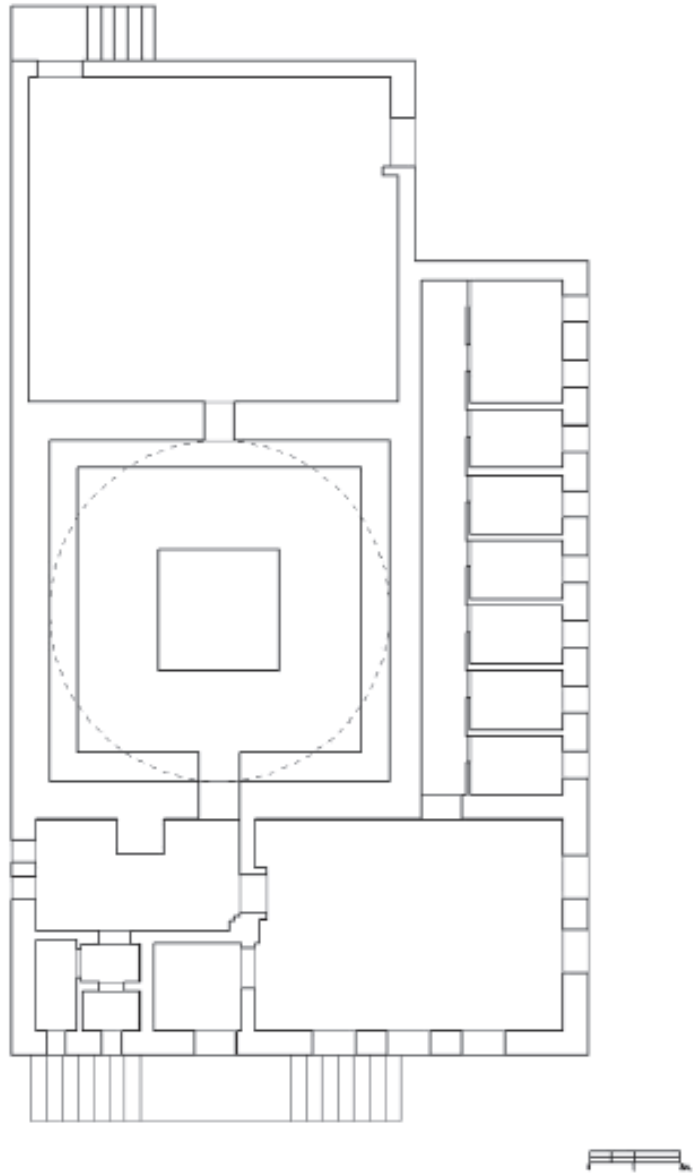
Dikdörtgen bir plan şeması gösteren ılıkliğin batı duvar ekseninde yuvarlak kemerli iki dikdörtgen pencere bulunur. ılıkliğin kuzey duvar ekseninde duvar dışı doğru 80 cm çıkıntı yapmaktadır. Bölümün batı duvarı boyunca ve kuzey duvar eksenindeki bu çıkıntı ile batı duvar arasında 60 cm eninde bir sekiye yer verilmiştir. Batı duvardaki sekinin üzerinde mermer bir kurna bulunmaktadır.

ılıklik bölümünün güney duvarında bulunan dikdörtgen kapı

açıklığı bir ara hole açılmaktadır. Ara bölümün güney ve batısında bulunan birer kapı, bu bölümde bulunan iki odaya açılmaktadır. Bunlardan batıda yer alanı tuvalet; güneyde yer alanı ise temizlik odası olarak düzenlenmiştir. Tuvalet ve temizlik mekânının güney cephe eksenlerinde yuvarlak kemerli dikdörtgen birer pencere yer alır. Ayrıca temizlik mekanının güneybatı köşesinde mermer bir kurnaya yer verilmiştir.

Ilıklığın kuzey doğu köşesinde bulunan yuvarlak kemerli, basık dikdörtgen kapı, yapının sıcaklık bölümüne açılmaktadır.

Kare planlı sıcaklık bölümünün üzeri tromp geçişli kubbe ile örtülüdür. Tam ortasında kare planlı, mermer kaplamalı göbek taşının bulunduğu bölümde yerler ve duvarlar mermer ile kaplanmıştır. Kapı açıklığının bulunduğu bölüm hariç tüm duvarlar boyunca 63 cm genişliğinde bir seki dolanmaktadır. Sekilerin üzerinde, simetrik olarak yerleştirilmiş on iki mermer kurnaya yer verilmiştir. Sıcaklığın kuzey duvarının ekseninde kuzeyde bulunan su deposuna açılan dikdörtgen bir pencere açıklığına yer verilmiştir. Bölümün aydınlatılması kubbede bulunan aydınlık feneri ile sağlanmaktadır.

Mihalıççık Belediye Hamamı Rölöve Planı
(Rölöve: Ali Gerengi, Bülent Okta, H. Berkant Özdemir
Çizim: Ali Gerengi)

Mihaliççık Belediye Hamamı Güney Cephe (A.Gerengi-2008)

Mihaliççık Belediye Hamamı Batı Cephe (A.Gerengi-2008)

Mihaliççık Belediye Hamamı Kuzey Cephe (A.Gerengi-2008)

*Mihaliççık Belediye Hamamı Soyunmalık Bölümü Genel Görünüm
(A.Gerengi-2008)*

Mihaliççık Belediye Hamamı Ilıklık Bölümü (A.Gerengi-2008)

Mihaliççık Belediye Hamamı Ilıklık bölümünden Temizlik Bölümüne Geçiş Kapısı (A.Gerengi-2008)

Mihaliççık Belediye Hamamı Sıcaklık Bölümü (A.Gerengi-2008)

Mihalıççık Belediye Hamamı Sıcaklık Bölümü Göbektaşı (A.Gerengi-2008)

Mihalıççık Belediye Hamamı Özel soyunma Odaları (A.Gerengi-2008)

Mihaliççık Belediye Hamamı Külhan Bölümü Giriş (A.Gerengi-2008)

Mihaliççık Belediye Hamamı Külhan Bölümü (A.Gerengi-2008)

SEYİTGAZİ İLÇESİ

SELÇUK HAMAMI

YAPININ TARİHÇESİ:

Yapı, Seyitgazi ilçe merkezinde İki Çeşme Mahallesi, Afyon Caddesi üzerinde, pafta 48- 49, ada 148, 28 parselde yer almaktadır.²³

Kitabesi bulunmayan yapının inşa tarihi bilinmemektedir. İlçe merkezinde bulunan, Seyitgazi külliyesinde yer alan Camii ve Bektaşî Dergahı olarak bilinen yapıların 1511 yılında, II. Beyazıt döneminde yapıldıkları bilinmektedir.²⁴ Hamamın bu yapılarla plan ve duvar işçiliği açısından gösterdiği benzerliklerden ötürü aynı dönemde Mihaloğulları tarafından yaptırıldığı düşünülebilir.²⁵

Yapının geçirdiği onarımlar hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır; ancak 1963 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından bir onarım geçirdiği ve bir müddet kullanıldığı belirtilmektedir.²⁶

Son onarımı 2007 yılında yapılan yapının, bu onarımlarda iç duvar sıvaları sökülerek yeniden sıvanmış, kapı ve pencere kasaları değiştirilmiştir. Ayrıca giriş kapısının bulunduğu doğu cephedeki toprak dolgu temizlenerek iki yönden kapıya inilen merdivenler yapılmıştır.

Sanatçısı bilinmeyen yapı, günümüzde sağlam olup kullanılmamaktadır.

YAPININ TASVİRİ:

Dıştan dikdörtgen planlı olan yapı, kubbeli bir soyunmalık, küçük bir ılıklik ve yedi eyvanlı, iki halvetli bir sıcaklığa sahiptir. Ilıklık bölümü ve halvet hücreleri kare planlı olan yapının sıcaklık

23 Eskişehir Vakıflar Şube Müdürlüğü

24 E.Altınsapan-C. Parla, *Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları Eskişehir 2004, s:222

25 A. Kılıcı-B. Erat v.d., *Eskişehir İli Vakıf Eski Eser ve Aideleri*, Kütahya Vakıflar bölge Müdürlüğü tarafından Yaptırılan çalışma, s. 127

26 Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü

bölümü sekizgen bir plana sahiptir. Bu plan şekliyle yapı Semavi Eyice'nin Yıldızvari Sıcaklıklı plan tipine gitmektedir.²⁷

Yapının doğu cephesi, önünden geçen yol kodundan aşağıda kalmıştır. Doğu cephe ekseninde bulunan giriş kapısına on basamaklı merdivenle inilmektedir. Dikdörtgen portal nişi cepheden dışa taşkındır. Sivri kemerli portal nişinin içerisinde basık kemerli dikdörtgen giriş kapısı bulunur. Kapının güneyinde bulunan sivri kemerli dikdörtgen pencere, soyunmalık bölümüne açılmaktadır. Cephenin kuzeyinde üst kotta bulunan dikdörtgen açıklık, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir mekâna açılmaktadır. Doğu cephenin kuzeyinde, yapının su deposu ve külhan bölümü bulunmaktadır. Bu cephede yalnızca külhana girişi sağlayan dikdörtgen kapı açıklığı görülmektedir.

Güney cephede, simetrik olarak yerleştirilmiş ve hamamın soyunmalık bölümüne açılan iki dikdörtgen pencere ile kubbe kasnağına açılmış sivri kemerli, dikdörtgen, küçük bir pencere bulunmaktadır.

Yapının batı cephesinde soyunmalık bölümüne açılan simetrik düzende yerleştirilmiş iki dikdörtgen pencere ile kubbe kasnağında açılmış olan sivri kemerli bir dikdörtgen pencere mevcuttur. Cephenin kuzeybatı köşesine yakın yerde cepheden dışa taşkın tuğla örgülü, üzeri sivri bir külah ile kapatılmış olan baca bulunmaktadır.

Kuzeybatı köşesi pahlanmış olan hamamın kuzey cephesinde herhangi bir açıklığa yer verilmemiştir.

Doğu cephe ekseninde bulunan basık kemerli dikdörtgen kapıdan hamamın soyunmalık bölümüne girilmektedir. Kare planlı olan bölümün üzeri tromp geçişli sekizgen kasnaklı kubbe ile örtülüdür. Kubbenin ortasında bir aydınlık fenerine yer verilmiştir. Dış cephelerde görülen pencereler iç mekânda yuvarlak sağır kemerli olarak tekrarlanmıştır. Ortasında yuvarlak bir havuzun bulunduğu soyunmalık bölümünün batı duvar ekseninde dikdörtgen bir nişe yer verilmiştir. Soyunmalığın kuzey duvarında bulunan yuvarlak kemerli dikdörtgen kapı açıklığı yapının ılıklik bölümüne geçişi sağlayan mekâna açılmaktadır.

Dikdörtgen planlı olan mekânın doğu duvarı boyunca sekiye yer verilmiştir. Üzeri tromp geçişli kubbe örtülü olan geçiş bölümünün kubbesinde fil gözü açıklıklara yer verilmiştir. Bölümün batı duvarında bulunan yuvarlak kemerli dikdörtgen kapı açıklığından yapının ılıklik

²⁷ Semavi Eyice, *a.g.e.*, s. 110

bölümüne geçilmektedir.

Güney duvarında seki ekseninde mermer bir kurnanın bulunduğu ılıklik bölümü kubbe örtülüdür. Tromp geçişli kubbeye fil gözü açıklıklar mevcuttur. Batı duvarında bulunan yuvarlak kemerli dikdörtgen kapı, batıda bulunan kubbeli tuvalet bölümüne açılmaktadır. Bölümün kuzey duvar ekseninde yuvarlak kemerli dikdörtgen bir kapı açıklığına yer verilmiştir. Bu kapıdan hamamın sıcaklık bölümüne geçilmektedir.

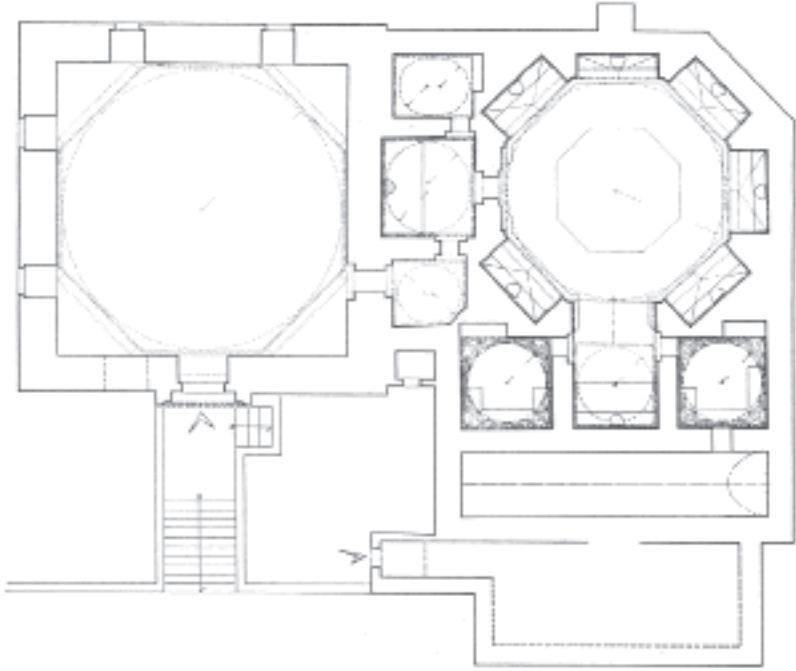
Yedi eyvanlı sıcaklık bölümünün ortasında sekizgen bir göbek taşı bulunmaktadır. Sivri kemerli bir düzenlemeye sahip olan eyvanlarda birer kurnaya yer verilmiştir. Doğu yönünde bulunan eyvan, doğuya doğru genişletilerek kubbe ile örtülmüştür. Doğu duvarında bir kurna bulunan doğu eyvanının kuzey ve güney duvarlarında ise dikdörtgen biçimli birer kapı bulunmaktadır. Duvarlarında hiçbir açıklığa yer verilmemiş olan sıcaklığın aydınlatılması, kubbeye açılmış olan fil gözü açıklıklardan sağlanmaktadır.

Doğu eyvanının kuzey ve güneyinde bulunan yuvarlak kemerli kapılardan girilen köşe halvet hücreleri, benzer bir düzenlemeye sahiptir. Üçgen kuşak geçişli kubbe ile örtülü olan halvet hücrelerinin batı duvarında dikdörtgen birer niş bulunmaktadır. Her iki hücrenin doğu, kuzey ve güney duvarında sekiler bulunmakta olup, burada birer kurnaya yer verilmiştir. Kuzeyde bulunan halvet hücresinde güney halvet hücresinden farklı olarak doğu duvar ekseninde su deposuna açılan dikdörtgen bir pencere açıklığı bulunur.

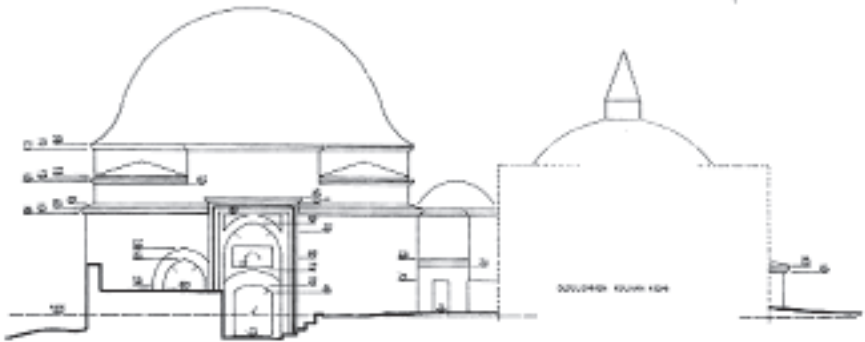
Sıcaklık bölümünün doğu duvarına bitişik olan su deposu kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Üzeri beşik tonoz örtülü olan bu bölümün batı duvarında bulunan dikdörtgen pencere açıklığı, sıcaklık bölümünün doğu eyvanına açılmaktadır.

Su deposunun doğusunda dikdörtgen planlı külhan bulunmaktadır. Güney duvarda bulunan dikdörtgen giriş açıklığından girilen külhanın, batı duvarında yuvarlak kemerli bir düzenlemeye sahip olan ocak nişi bulunmaktadır. Bölümün üzeri düz betonarme tavan örtülüdür.

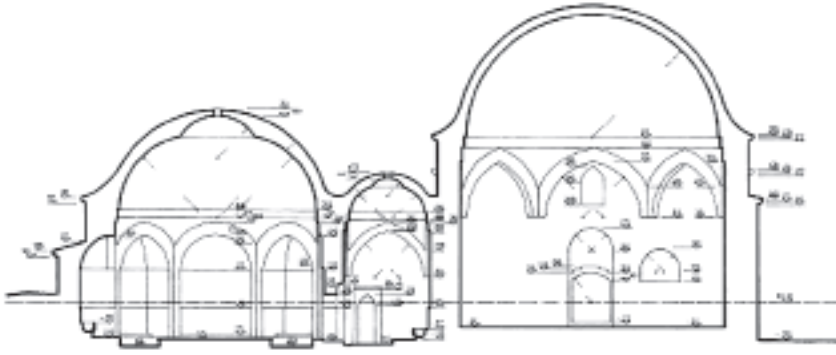
Yapıda herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmaz. Beden duvarlarında kesme taş malzemenin kullanıldığı yapının kubbelerinde tuğla kullanılmıştır. Yüksek sekizgen kasnaklı kubbeler dıştan kurşun kaplamalıdır.

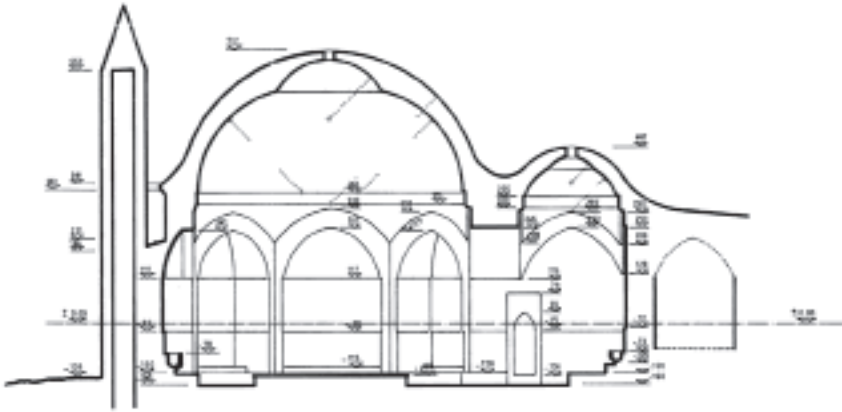
Seyitgazi Selçuk Hamamı(Eskişehir Vakıflar Şube Müdürlüğü)

Seyitgazi Selçuk Hamamı Doğu Cephe(Eskişehir Vakıflar Şube Müdürlüğü)

Seyitgazi Selçuk Hamamı (Eskişehir Vakıflar Şube Müdürlüğü)

Seyitgazi Selçuk Hamamı (Eskişehir Vakıflar Şube Müdürlüğü)

Seyitgazi Selçuk Hamamı Doğu Cephe (A.Gerengi-2007)

Seyitgazi Selçuk Hamamı Güney Cephe (A.Gerengi-2008)

*Seyitgazi Selçuk
Hamamı
Batı Cephe
(A. Gerengi - 2008)*

*Seyitgazi Selçuk
Hamamı Külhan
Kısmı (A. Gerengi-
2007)*

Seyitgazi Selçuk Hamamı Soyunmalık Bölümü (A.Gerengi-2007)

Seyitgazi Selçuk Hamamı Sıcaklık Bölümü (A.Gerengi-2007)

Seyitgazi Selçuk Hamamı Sıcaklık Bölümü Kubbesi (A.Gerengi-2007)

ARSLANBEY KÖYÜ

ŞEYH SÜCAADDİN KÜLLİYESİ HAMAMI

YAPININ TARİHÇESİ:

Yapı; eski adı Süca²⁸ olan Seyitgazi ilçesine 6 km uzaklıktaki Arslanbey Köyü'nde; köyün kuzeydoğusunda yer alan Şeyh Sücaaddin Külliyesi'nin güney doğusunda yer almaktadır.

Kitabesi bulunmayan yapının inşa tarihi de tam olarak bilinmemektedir. Ancak külliye de bulunan Şeyh Sücaaddin Türbesi'nde iki kitabe bulunmaktadır.

Bu kitabelerden ilki türbenin giriş bölümünde kapı kemeri üzerinde yer alan panoda; diğeri kitabe ise kasnağında yer almaktadır.

Kapı üzerinde bulunan kitabesinde:

“Evliyanın öncüsü Hazreti Sultan Süca-‘Allah kabrini nurlandırısın’ı seven Bali Bey Oğlu Kasım Bey, bu binayı Hicri 921/1515 tarihinde ve Sultan Bayezid’in Oğlu Sultan Selim’in saltanatı zamanında imar eyledi” yazılıdır.²⁹

Kubbe kasnağında bulunan bir diğerkitabede:

“Bendli Muhammed aleyhi bühyen bendadi Muhammed Emin Vakfı Sücaaddin Baba, kul kabulrabbil alemin, 20 Mart 1183/1769” yazılıdır.³⁰

Külliye de bulunan bu iki kitabeden yola çıkarak yapı, en erken 16.yüzyılın ilk yarısına tarihlenebilir.

Külliye nin güneydoğusunda bulunan yapı, harap durumda olup kullanılmamaktadır.

28 Filiz Aydın, “Seyitgazi Arslanbey Köyü'nde Şeyh Sücaeddin Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, IX, Ankara 1971, s.208, E.Altınsapan-C. Parla, *Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları Eskişehir 2004, s:252

29 Filiz Aydın, *a.g.m.*, s.208, E.Altınsapan-C. Parla, *a.g.e.*, s.252, Y.Say, “Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Önemli Bir Kült Kimlik: Sücaaddin Veli (Sultan Varlığı)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 37, Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları Ankara 2006 s:89, E. Altınsapan, “Seyitgazi İlçesi Arslanbeyli Köyü Şeyh Sücaeddin Külliyesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 37, Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları Ankara 2006, s:174

30 Filiz Aydın, *a.g.m.*, s.208, Altınsapan-Parla, *a.g.e.*, s:252

YAPININ TASVİRİ:

Oldukça harap durumda günümüze ulaşan yapı, dikdörtgen planlı iki eyvanlı sıcaklıklı ve iki halvetli plan tipindedir.

Yapının bugün yalnızca sıcaklık bölümü ile iki halvet hücresi ve su deposu ayakta. Dış duvarlarındaki taşların bir kısmı sökülüş olan yapının doğu cephesinde herhangi bir açıklığa rastlanmamaktadır.

Güney cephesini su deposu meydana getirmektedir. Cephenin ekseninde tuğladan örülen yuvarlak kemerli külhanın ocak nişi görülmektedir.

Batı cephe düzenlemesi doğu cephe ile aynıdır.

Hamamın kuzey cephesinde eksende tuğla örgülü sivri kemerli dikdörtgen bir kapı açıklığına yer verilmiştir.

Kuzey cephede bulunan kapı açıklığından yapının sıcaklık bölümüne girilir. Sıcaklık bölümü, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Bölümün doğu ve batısında kaş kemerli tonoz örtülü birer eyvana yer verilmiş olan sıcaklık bölümünün üzeri köşe üçgenleri ile geçilen kubbe örtülüdür.

Doğuda bulunan eyvanın doğu duvarı boyunca 83 cm genişliğinde bir sekiye yer verilmiştir. Duvardaki izlerden eyvanın doğu duvar ekseninde bir kurnanın yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Batı eyvanda da benzer bir uygulamaya rastlanır. Batı eyvanda batı duvar boyunca uzanan seki 93 cm genişliğindedir. Eyvanın batı duvar ekseninde bir kurnanın bulunduğu, izlerden anlaşılmaktadır. Bölümün aydınlatılması kubbe ve tonozlarda açılmış olan fil gözü açıklıklar ile sağlanmıştır. Tonoz karınlarında üçer adet altıgen açıklık mevcut iken, kubbede dört fil gözüne yer verilmiştir.

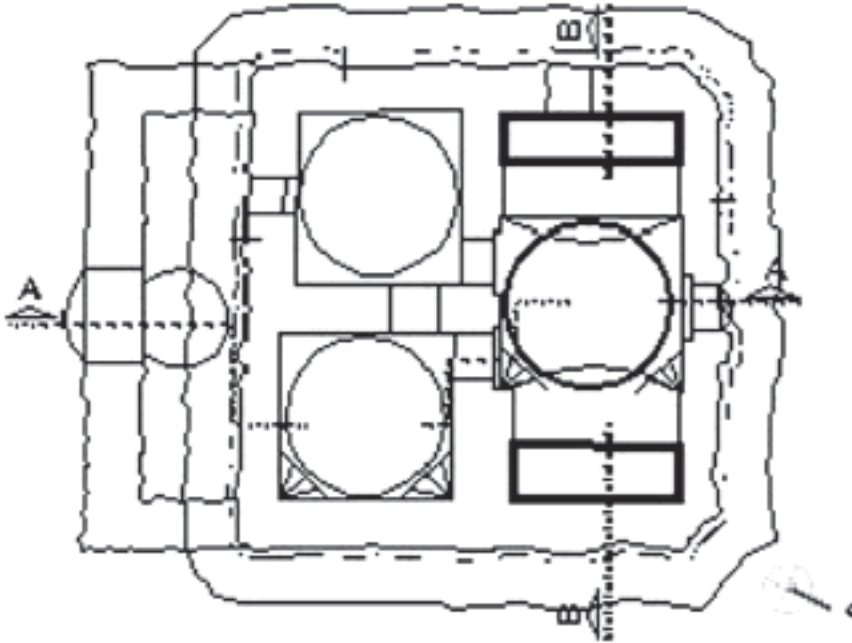
Sıcaklık bölümünün güney duvarında bulunan sivri kemerli dikdörtgen kapı açıklığından doğuda bulunan halvet hücresine geçilmektedir. Doğru halvet hücresi, kare planlı ve köşe üçgenleri ile geçilen kubbe örtülüdür. Doğru halvet hücresinin batı duvarında bulunan dikdörtgen kapı açıklığından batı halvet hücresine geçilir.

Kare planlı olan batı halvet hücresi kubbe ile örtülüdür. Halvetin güney duvar ekseninde dikdörtgen bir pencere açıklığına yer verilmiştir. Bu dikdörtgen pencere, güneyde bulunan su deposuna açılmaktadır. Kuzey duvarın doğu köşesinde daha önceden kapı açıklığı olduğu anlaşılan ancak bugün kapatılmış bir kapı açıklığı görülür. Sivri kemerli tuğla örgülü bu kapı izi halvetin esas girişinin kuzey duvarda bulunan bu kapıdan sağlandığını, batı halvetinden açılan bugünkü kapı açıklığının sonraki dönemlerde duvarın

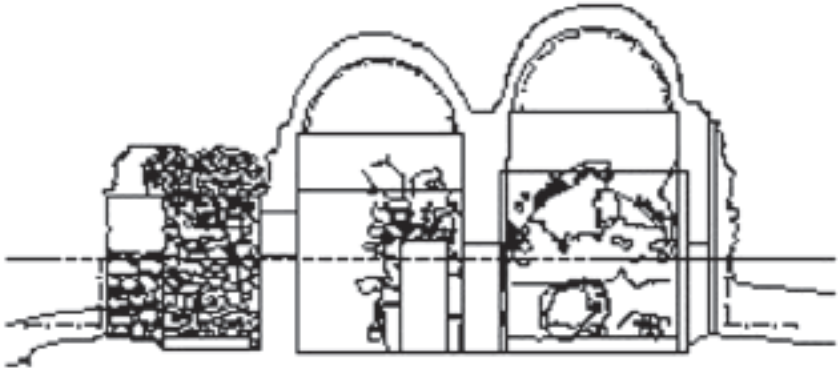
yıkılarak açıldığını göstermektedir.

Yapının güney cephesini meydana getiren su deposu doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Günümüze gelen mevcut izlerden su deposunun beşik tonoz ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır.

Hamamda herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamaktadır. Yapının beden duvarlarında moloz taş, kubbe, tonoz ve kemer örgüsünde tuğlama malzemenin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

*Seyitgazi Aslanbey Köyü Sücaaddin Hamamı Rölöve Planı
(Eskişehir Kültür ve Tarihi Varlıkları Koruma Kurulu)*

*Seyitgazi Aslanbey Köyü Sücaaddin Hamamı A-A Kesiti
(Eskişehir Kültür ve Tarihi Varlıkları Koruma Kurulu)*

*Seyitgazi Aslanbey Köyü Sücaaddin Hamamı B-B Kesiti
(Eskişehir Kültür ve Tarihi Varlıkları Koruma Kurulu)*

Seyitgazi, Aslanbey Köyü, Sücaaddin Hamamı Genel Görünüm (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi, Aslanbey Köyü, Sücaaddin Hamamı Kuzey Cephe (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi, Aslanbey Köyü, Sücaaddin Hamamı Doğu Cephe (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi, Aslanbey Köyü, Sücaaddin Hamamı Güney Cephe (A.Gerengi-2008)

*Seyitgazi, Aslanbey Köyü,
Sücaaddin Hamamı Batı
Cephe (A.Gerengi-2008)*

*Seyitgazi, Aslanbey Köyü,
Sücaaddin Hamamı Giriş
Kapısı (A.Gerengi-2008)*

*Seyitgazi, Aslanbey Köyü,
Sücaaddin Hamamı
Ilıklık Bölümü Güney
Eyvanı
(A.Gerengi-2008)*

*Seyitgazi, Aslanbey Köyü,
Sücaaddin Hamamı Ilıklık
Bölümü Kuzey Eyvanı
(A.Gerengi-2008)*

*Seyitgazi, Aslanbey Köyü,
Sücaaddin Hamamı
Ilıklık Bölümü Kubbe
Geçişi
(A.Gerengi-2008)*

*Seyitgazi, Aslanbey Köyü,
Sücaaddin Hamamı Halvet
Hücrelerine Giriş Kapısı
(A.Gerengi-2008)*

*Seyitgazi, Aslanbey Köyü, Sücaaddin Hamamı Güney Halvet Hücresinde
Kapatılmış Kapı (A.Gerengi-2008)*

BARDAKÇI KÖYÜ

BARDAKÇI KÖYÜ HAMAMI³¹

YAPININ TARİHÇESİ:

Seyitgazi İlçesi'ne bağlı Bardakçı Köyü'nde bulunmaktadır.

Kitabesi ve vakfiye kaydı bulunmayan yapının, inşa tarihi bilinmemektedir.

Yapıdaki malzeme ve teknik farklılıkları yapının onarım geçirdiğini göstermektedir. Ancak bu onarımlar hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Günümüzde harap durumda olan yapı, kullanılmamaktadır.

YAPININ TASVİRİ:

Hamam planı dıştan, kuzey-güney doğrultusunda düzgün dikdörtgen, içten ortası kubbeli, doğu-batı yönünde dikdörtgen sıcaklıklı ve çifte halvetli plan şemasını yansıtır.

Yapının kuzey cephesinin ekseninde soyunmalık bölümüne açılan dikdörtgen bir pencere açıklığı görülür.

Batı cephede soyunmalık bölümüne açılan dikdörtgen bir pencere açıklığı mevcuttur. Bu pencerenin güneyinde yer alan dikdörtgen kapı açıklığı soyunmalık bölümüne açılmaktadır.

Yapının güney cephesi kördür. Güney cephe duvarı yapının doğu cephesinden 180 cm dışa çıkıntı yapmaktadır.

Doğu cephede yapının güneyinde bulunan ve beden duvarlarından 35 cm içerde başlayan külhan kısmına giriş kapısı bulunur. Cephenin kuzeyinde soyunmalık bölümüne açılan dikdörtgen giriş açıklığı bulunur. Kapının güneyinde kare bir pencere mevcuttur.

Soyunmalık bölümüne, doğu cephede bulunan dikdörtgen kapı açıklığından girilmektedir. Üç basamaklı bir merdivenle girilen soyunmalık bölümü, 810x700 cm ölçülerinde dikdörtgen planlıdır.

31 Tuncay Arslantekin, Mevlüt Erbaş, Ahmet Oflu, Feyza Oğultekin, Gülgün Örsel, Betül Pekmez, "Han Bölgesi, Türk Dönemi Yapıları", Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1999 yılında Öğr. Gör. Abdullah DEVECİ danışmanlığında bitirme ödevi olarak hazırlanan çalışmadan yararlanılmıştır.

İçten ahşap tavanlı olan bölüm, dıştan dört yöne meyilli kırma kiremit çatı ile örtülüdür. Mekân kuzey, doğu ve batı yönlerde bulunan pencereler ile aydınlanmaktadır. Bölümün doğu, batı ve kuzey duvarları boyunca seki bulunur. Sekilere zeminden iki basamakla çıkılmaktadır. Sekinin doğu ve batısında bulunan ikişer ahşap direk üst örtüyü desteklemektedir. Sıcaklığın güneybatı köşesinde bulunan dikdörtgen kapı, tuvalet olarak kullanılmış olabileceğini düşündüğümüz 125x170 cm ölçülerindeki mekâna açılmaktadır. Üzeri ahşap örtülü mekânın batı duvarında dışarıya açılan ve beş basamakla çıkılan dikdörtgen bir kapı bulunur.

Soyunmalık bölümünün ortasında altıgen bir fiskiyeye yer verilmiştir. Bölümün güneyinde tuvalet olarak kullanılan bölüme bitişik kareye yakın dikdörtgen planlı bir mekân yer alır. Bu mekândan yuvarlak kemerli bir kapı ile sıcaklık bölümüne geçilir. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan sıcaklık bölümü, 230x630 cm ölçülerindedir. Mekânın doğu ve batısı iki eyvanlı bir düzenlemeye sahiptir. Beşik tonoz örtülü olan eyvanlarda birer kurnaya yer verilmiştir.

Sıcaklık bölümünü, kuzey-güney yönünde 225 cm doğu-batı yönünde 375 cm. ölçülerinde oval bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbe geçişleri, köşelerde bulunan pendentifler ile sağlanmıştır. Mekânın aydınlatılması kubbe bulunan dört fil gözü pencere ile sağlanmıştır. Bu pencerelerden ortadaki oval, yanlarda bulunanlar ise altıgen formdadır. Bölümün güney duvarında iki dikdörtgen kapı açıklığı bulunur.

Doğu yönünde bulunan yuvarlak kemerli dikdörtgen kapı açıklığı doğuda yer alan halvet hüccresine açılmaktadır. 260x270 cm ölçülerindeki halvet, 260cm çapında tromp geçişli bir kubbe ile örtülüdür. Kapının olduğu bölüm hariç tüm duvarlar boyunca, 25 cm yüksekliğinde ve 55 cm eninde bir seki bulunur. Sekilerin üzerinde doğu ve güney duvarlarda birer adet kurnaya yer verilmiştir. Mekânın aydınlatılması, sıcaklık bölümünde olduğu gibi, kubbe bulunan beş fil gözü pencere ile sağlanır.

Batıda bulunan halvet hüccresine kuzey duvarının köşesinde çaprazlama açılmış yuvarlak kemerli dikdörtgen kapıdan girilmektedir. Dikdörtgen planlı mekan 281x295 cm ölçülerindedir. Bölümün üzeri 280 cm çapında tromp geçişli kubbe ile örtülüdür. Doğu halvet odasında olduğu gibi bu bölümde de duvarların önünde kapıya denk gelen bölüm hariç 25 cm yüksekliğinde ve 55 cm eninde seki

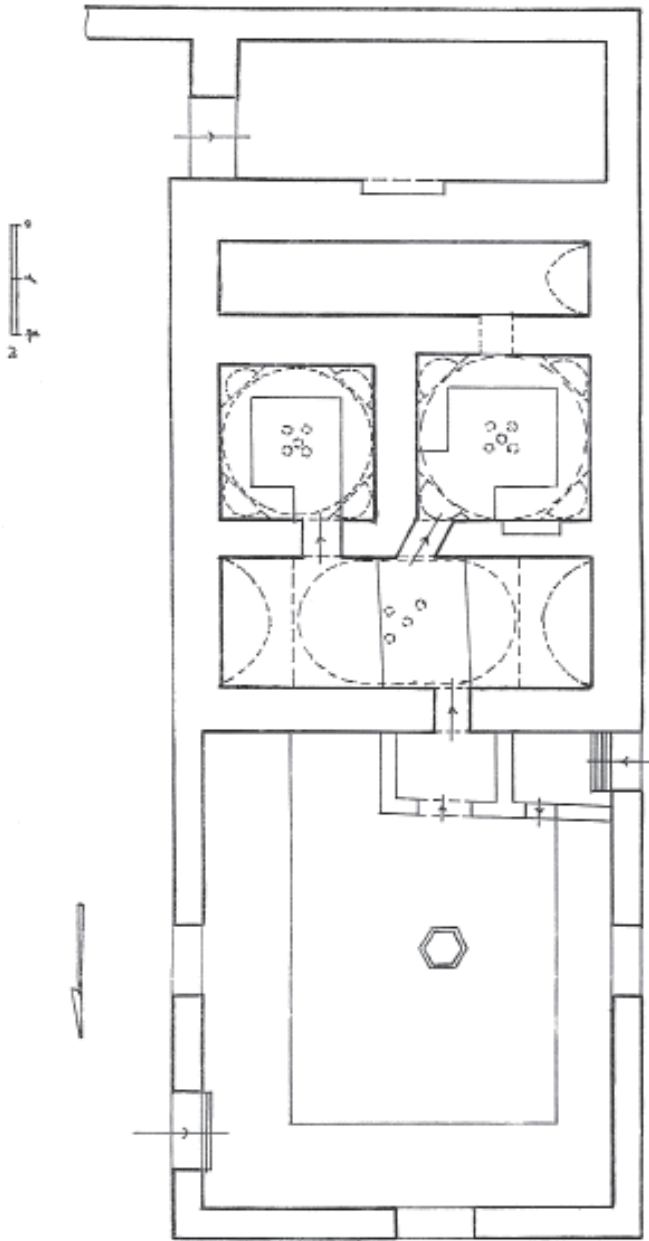
mevcuttur. Sekilerin üzerinde güneyde ve batıda birer tane olmak üzere iki kurna yer alır. Kuzey duvarda sivri kemerli dikdörtgen bir niş bulunur. Güney duvar ekseninde bulunan sivri kemerli pencere açıklığı su haznesine açılmaktadır. Batı halvet hücresinin aydınlatması, tıpkı doğu halvet hücresi ve sıcaklık bölümlerinde olduğu gibi kubbede açılmış olan beş fil gözü pencere ile sağlanmıştır.

Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan su haznesi 130x624 cm ölçülerindedir. Bu bölümün üzeri sivri tonoz örtülüdür.

Su haznesinin güneyinde dikdörtgen planlı, 260x610 cm ölçülerinde külhan bölümü yer almaktadır.

Külhan bölümüne doğuda bulunan dikdörtgen kapı açıklığından girilmektedir. Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı olan bölüm, 260x610 cm ölçülerindedir. Kuzey duvarda dikdörtgen planlı ocak nişi bulunmaktadır.

Beden duvarlarında moloz taş malzeme tercih edilen yapının kubbelerinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Oldukça harap durumda olan yapıda herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamaktadır.

Bardakçı Köyü Hamamı(Tuncay Arslantekin, Mevlüt Erbaş, Ahmet Oflu, Feyza Oğultekin, Gülgün Örsel, Betül Pekmez, Han Bölgesi, Türk Dönemi Yapıları, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1999)

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Doğu Cephe (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Güney Cephe (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Batı Cephe (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Kuzey Cephe (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Küllhan Bölümü (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Küllhan Bölümü, Ocak (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Giriş Bölümü (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Sıcaklık Bölümü Giriş Kapısı (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Sıcaklık Bölümü, Batı Eyvanı (A.Gerengi-2008)

*Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Halvet Hücrelerine Giriş Kapıları
(A.Gerengi-2008)*

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Batı Halvet Hücresi (A.Gerengi-2008)

Seyitgazi Bardakçı Köyü Hamamı Doğu Halvet Hücresi (A.Gerengi-2008)

SİVRİHİSAR İLÇESİ

GAVUR HAMAMI

YAPININ TARİHÇESİ:

İlçenin kuzeybatısında kayaların yamacında bulunan hamamın, giriş kapısının üzerinde yer alan kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Ancak kare biçimindeki kitabe boşluğu hâlâ mevcuttur. Vakfiyesi yoktur. Ancak sıcaklık bölümünün kuzeybatı ve güneydoğu köşesinde yer alan halvet hücrelerinin giriş kapıları üzerinde, 1867-1868 tarihleri yer alır. Sıcaklığın kuzeydoğu ve güneybatı halvet hücrelerinin girişinde ise bu tarihlerin hicri tarihe göre 1274-1275 olarak yazıldığı görülür. İnşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabe ve vakfiye kaydı bulunmayan yapının halvet hücrelerinin giriş kapıları üzerinde yazılı olan bu tarihlerin, yapının inşa tarihi olabileceği düşünülmektedir³².

Yapı, bugün ilçenin terk edilmiş bir bölgesinde yer alıp, yarı yıkık durumdadır.

YAPININ TASVİRİ:

Dıştan dikdörtgen planlı olan yapı; haçvari, dört eyvanlı, köşe hücreli plan tipindedir.

Yapının günümüze ılıklik, sıcaklık, külhan ve su haznesi bölümleri ulaşmıştır.

Yapının kuzey cephe ekseninde sivri kemerli dikdörtgen kapı açıklığı mevcuttur. Kapının hemen üzerinde bugün mevcut olmayan kitabenin yerleştirildiği dikdörtgen niş yer almaktadır.

Hamamın cephelerinde herhangi bir açıklığa yer verilmemiştir. Yapının kuzeydoğu köşesinde bulunan ve kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olan külhan, yapının kuzey cephesinde dışa taşkındır. Tüm cephelerde iki sıra tuğla örgü tüm cepheler boyunca devam etmektedir. Batı cephenin güneybatı köşesinde bulunan kareye yakın dikdörtgen mekân bu cepheden dışa taşkındır.

32 Erol Altınsapan, “Sivrihisar’da Türk Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1988

Güney cephe ekseninde bulunan sivri kemerli dikdörtgen kapı açıklığından ılıklik bölümüne girilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan bu bölüm, yuvarlak kemer atılımları ile üç bölüme ayrılmıştır. Bunlardan ortadaki bölüm, pendentif geçişli, aydınlık açıklığına sahip kubbe ile örtülüdür. Doğu ve batıda kalan bölümler aynalı tonoz örtülü olup, tonozların aynalıklarında aydınlık fenerine yer verilmiştir. Kalan izlerden, bölümün zemininin tuğla kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak tuğla zemininin günümüze ulaşmamasından ötürü bölümün zemini bugün giriş kapısından epeyce aşağı kotta kalmıştır. Duvarlarda tespit edilen izlerden zemin altında sıcak havanın dolaşımını sağlayan hava boşluklarına yer verildiği ve beden duvarlarına yerleştirilen künkler vasıtası ile bölümün ısıtılmasının sağlandığı anlaşılmaktadır. Bölümün batı duvarında sivri kemerli bir kapı açıklığı bulunur. bu kapı açıklığı batıda bulunan ve işlevi belirlenemeyen mekâna açılmaktadır. İşlevi bilinmeyen mekânın üst örtüsü tamamen yıkılmıştır.

Ilıklık bölümünün kuzey duvar ekseninde bulunan sivri kemerli dikdörtgen kapı açıklığından yapının sıcaklık bölümüne geçilmektedir.

Kare planlı sıcaklık bölümü, dört eyvanlı bir düzenlenmeye sahiptir. Eyvanlar orta bölüme yuvarlak kemerler ile açılmaktadır. Orta bölümün üzeri pendentif geçişli sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür. Eyvanlar, aynalı beşik tonoz örtüye sahiptir. Beden duvarlarında herhangi bir açıklığın bulunmadığı bölümün aydınlatılması kubbede bulunan aydınlık fenerinden ve tonozların aynalık bölümlerinde açılmış olan fil gözü açıklıklardan sağlanmıştır. Eyvanların içinde ikişer adet su oluğuna yer verilmiştir. Su oluklarının bulunduğu yerlere farklı biçimlerde mermer panolar yerleştirilmiştir. Kuzeyde bulunan eyvanın kuzey duvar ekseninde açılmış olan yuvarlak kemerli açıklık yapının su deposunun bulunduğu bölüme açılmaktadır.

Köşelerde bulunan halvet hücrelerine geçiş, sıcaklık bölümünde çapraz açılmış sivri kemerli dikdörtgen kapı açıklıklarından sağlanmaktadır. Tromp geçişli kubbe ile örtülü olan halvetlerde birer adet su oluğuna yer verilmiştir. Bu bölümlerin aydınlatılması kubbelede bulunan fil gözü ışıklıklardan sağlanmaktadır.

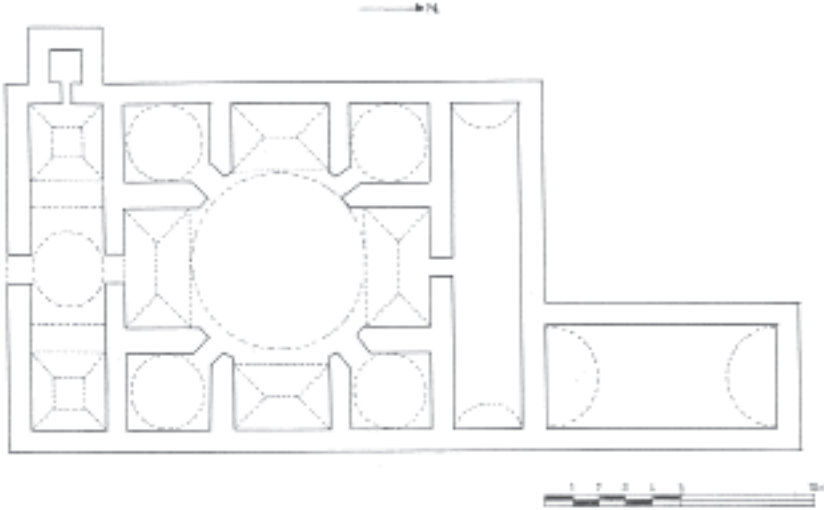
Yapının kuzeyinde bulunan su deposu doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Bölümün üzeri beşik tonoz örtülüdür.

Hamamın kuzeyinde bulunan ve yapının planından dışa çıkıntı yapan külhan bölümü, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen

planlıdır. Bu bölümün üzeri beşik tonoz örtülüdür.

Oldukça sade olan yapıda herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir. Ancak sıcaklık bölümü kubbe geçişlerinde kısmen izleri görülen kabartmalar bu yerlerde süslemelere yer verildiği kanısını uyandırmaktadır. Günümüzde yalnızca su oluklarının ayna taşı olarak kullanılan mermer panolarda örülen bezmeler dışında yapıda herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamaktadır. Yapıda beden duvarlarında moloz taş kubbe ve tonozlarda tuğla malzemenin kullanımı söz konusudur.

Sivrihisar ilçesinde bugün terkedilmiş olan Ermeni mahallesinde bulunan yapı, haçvari dört eyvanlı planlı olup, köşelerde birer tane olmak üzere dört halvet hücrelidir. Ermeniler tarafından yapılmış olmakla birlikte, geleneksel Osmanlı hamam mimarisinin tüm özelliklerini yansıtan yapı, “Sivrihisar’da Türk Mimarisi” başlığı altındaki araştırmamda, tipik bir Türk hamamı olarak karşımıza çıkar. Bu uygulama, Osmanlı döneminde azınlıkların dahi geleneksel Türk mimari üslubu etkisinde kaldıklarını belgeleyen bir örnek olması ile ayrı bir değer taşır.

Gavur Hamamı Rölöve Planı (Erol Altınsapan, Sivrihisar’da Türk Mimarisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1988)

Sivrihisar Gavur Hamamı Genel Görünüm (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Güney Cephe (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Doğu Cephe (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Batı Cephe (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Kuzey Cephe

Sivrihisar Gavur Hamamı Ilıklık Bölümü (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Ilıklık Bölümü, Tonož Örtü ve Batıda Bulunan Mekâna Giriş Kapısı (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Sıcaklık Bölümü Batı Eyyan (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Sıcaklık Bölümü Kuzey Eyvan (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Doğu Halvet Hücresi (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Batı Halvet Hücresi (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Sıcaklık Bölümü Güney Batıda Bulunan H.1284 Yazılı Alçı Kaplama (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Gavur Hamamı Sıcaklık Bölümü Kuzey Doğuda Bulunan H.1285 Yazılı Alçı Kaplama (A.Gerengi-2008)

*Sivrihisar Gavur Hamamı Sıcaklık Bölümü Güney Doğuda Bulunan M. 1867
Yazılı Alçı Kaplama (A.Gerengi-2008)*

*Sivrihisar Gavur Hamamı Sıcaklık Bölümü Kuzey Batıda Bulunan M. 1868 Yazılı
Alçı Kaplama (A.Gerengi-2008)*

Sivrihisar Gavur Hamamı Sıcaklık Bölümü Tahrip Olmuş Zemin Döşemesi Kalıntısı (A.Gerengi-2008)

KUMACIK HAMAMI

YAPININ TARİHÇESİ:

Cumhuriyet Mahallesi, Kuma Sokak, No: 2 Pafta 9-10, Ada 410, Parsel 28’de yer almaktadır.

Kitabesi yoktur. Tahsin Özalp, *Sivrihisar Tarihi* adlı kitabında³³, Vakıflar defterinde No: 152 s. 117 de, No: 208 s. 162 de, No: 230 s. 115’de kayıtlı, bu hamama ait üç vakfiyeden bahseder.

1. Vakfiye: Ben Hafızuddin kızı Seyifetullahım, Sivrihisar kasabasında halk arasında Kumacık hamamı denmekle meşhur hamamın dörtte birini bana sabah namazında cüz okutmaya ve bunu okuyan kimseye 120 kuruş verile bunun mütevelliliğini sağ kaldıkça bana, ben öldükten sonra onun evlatlarına verilmesi H. 854 Vakıflar defteri No: 152 s. 117³⁴

2. Vakfiye: Hafuziddin emlakından Nısfı İsmail bağı hamam mezrai çay Kumacık demekle maruf olan hamam, Lutfullah kızı Safiyetullah mezraidarlığından evladı vakıftan, Mehmet Ağa Oğlu Abdurrahman Ağa’nın sulbu, Sağıroğlu Mehmet İzzet’e terk edecek olduğundan, Mehmet İzzet’e beratı alişan verildi. H. 1283 Vakıflar defteri No: 230 s. 115³⁵

3. Vakfiye: Bu vakfiyede ise H.880-890 yıllarında Sivrihisar’da kadı olan Efdalzade Hamiduddin zamanında yazılmış Lutfullah İbni Hafuzuddin ile ilgilidir. Vakıflar defteri No: 208, s. 162³⁶

Banisi: Hafızuddin kızı Seyifetullah

Özalp, Kazvini tarihinde, Sivrihisar’da Biat Konmanus adında bir kilise olduğunu ve sancılanan hayvanların bunun etrafında dolaştırıldığında sancılarının geçtiğini ve bu yapının yerine Kumacık hamamının yapıldığını yazdığını belirtir. Hamam vakfiyesinden anlaşıldığına göre H. 854 (1450) yılında yapılmıştır. Harap durumdadır.

33 Tahsin Özalp, *Sivrihisar Tarihi*, Tam-İş Matbaası, Eskişehir 1961, s.35, 36, Erol Altunsapan, a.g.e., 1988, s. 112,

34 Erol Altunsapan, a.g.e., 1988, s. 112

35 Erol Altunsapan, a.g.e., 1988, s. 112

36 Erol Altunsapan, a.g.e., 1988, s. 112

YAPININ TASVİRİ:

Dıştan doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan yapı, üç eyvanlı, köşe hücreli plan tipindedir.

Yapıya giriş kapısının bulunduğu güney cephede, dikdörtgen giriş kapısı ve dört dikdörtgen pencere açıklığı vardır. Düzensiz olarak yerleştirilen pencerelerden iki tanesi kapının doğu ve batısına, bir tanesi kapı açıklığının üzerine diğeri ise batıda bulunan pencere üzerine denk gelecek biçimde yerleştirilmiştir.

Batı cephe önünde bulunan sokaktan bir duvarla ayrılarak tamamen kapatılmış durumdadır.

Yapının doğu ve kuzey cephelerinde herhangi bir açıklık görülmemektedir. Bu cepheler bugün yapılar ile çevrelenmiş durumdadır.

Güney cephede bulunan dikdörtgen kapı açıklığından girilen yapının soyunmalık bölümü, üç ahşap sütunun taşıdığı dört yöne meyilli ahşap çatı ile örtülüdür. Bölüm dört yönde sivri kemerli dört eyvanlı bir düzenlemeye sahiptir. Bugün tamamen harap durumda olan bölümün doğu eyvanının içinde ekseninde sivri kemerli dikdörtgen bir kapı açıklığından ılıklik bölümüne geçilmektedir.

Kare planlı olan ılıklik bölümünün üzeri tromp geçişli kubbe ile örtülüdür. Bölümde kapı açıklıklarının bulunduğu yerler hariç duvar önlerinde sekiler mevcuttur. Ilıklığın güney duvarında bulunan sivri kemerli, dikdörtgen kapı açıklığı, üzeri tonoz örtülü tuvalet olarak kullanılan mekâna açılmaktadır. Doğru duvar ekseninde yer alan sivri kemerli dikdörtgen kapı açıklığından sıcaklik bölümüne geçilir.

Üç eyvanlı bir düzenlemeye sahip olan sıcaklik bölümünün üzeri kubbe örtülüdür. Doğru, kuzey ve güney yönlerde bulunan eyvanlar sivri kemerli tonoz örtülüdür. Kuzeyde bulunan eyvanın kuzey duvar ekseninde ve batı duvarında, güney eyvanının güney ve batı duvarında birer kurnaya yer verilmiştir. Güney eyvanının batı duvarında bulunan yuvarlak kemerli kapı açıklığı, üzeri tonozlu bir bölüme açılmaktadır. Bölümün kuzey duvarında mermer bir kurna bulunmaktadır. Daha dar olan doğu eyvanının ekseninde mermer bir kurna, onun üzerinde de su deposuna açılan sivri kemerli dikdörtgen pencere açıklığı görülür. Bölümün ortasında sekizgen bir göbek taşına yer verilmiştir. Bölümün aydınlatılması kubbede açılmış olan fil gözü açıklıklardan sağlanmıştır.

Kuzey ve batı yönlerde bulunan halvet hücrelerine geçiş,

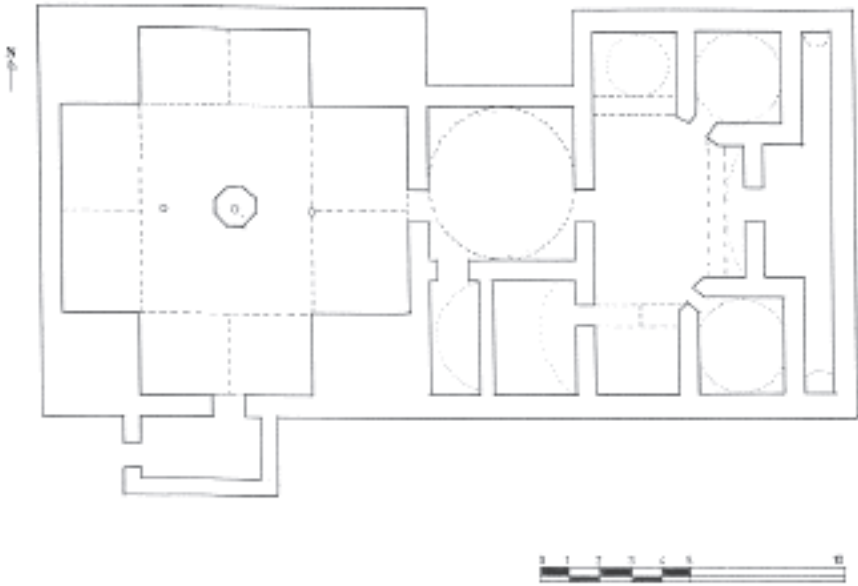
köşelerde pahlanmış yuvarlak kemerli dikdörtgen kapı açıklıklarından sağlanır. Tromp geçişli kubbe örtülü bölümlerde birer mermer kurna bulunmaktadır. Kubbede açılmış olan fil gözü açıklıklar halvet hücrelerinin aydınlatılmasını sağlamaktadır.

Yapının doğu cephesini oluşturan külhan bölümü, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Girişi dışardan sağlanan bölümün üzeri beşik tonoz örtülüdür.

Beden duvarlarında moloz taş; kubbelerde tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapıda, günümüze ulaşan herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

1960'lı yıllara kadar kullanılan yapı bakımsızlık nedeni ile tamamen harap olmuş ve bugün bir kısmı çökerek içine girilemeyecek duruma düşmüştür.

Osmanlı hamam mimarisinin özelliklerini gösteren bu yapının ilgisizlikten bu duruma düşmesi dikkat çekicidir.

Kumacık Hamamı Rölöve Planı (Erol Altunsapan, Sivrihisar'da Türk Mimarisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1988)

*Sivrihisar Kumacık
Hamamı Batı Cephe
(A.Gerengi-2008)*

*Sivrihisar Kumacık
Hamamı Güney Cephe
(A.Gerengi-2008)*

Sivrihisar Kumacık Hamamı Giriş Bölümü Güney Eyvan (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Kumacık Hamamı Giriş Bölümü Batı Eyvanı (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Kumacık Hamamı Ilıklık Bölümü Giriş Kapısı (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Kumacık Hamamı Sıcaklık Bölümüne Giriş Kapısı (A.Gerengi-2008)

*Sivrihisar Kumacık Hamamı
Ilıklık Bölümü
Temizlik Mekanı (A.Gerengi-
2008)*

*Sivrihisar Kumacık Hamamı
Sıcaklık Bölümü (A.Gerengi-
2008)*

Sivrihisar Kumacık Hamamı Halvet Hücresi (A.Gerengi-2008)

SEYİDİLER HAMAMI

YAPININ TARİHÇESİ:

Sivrihisar ilçe merkezinde, Kurşunlu Mahallesi Prof. Dr. Mehmet Kaplan Caddesi, 29-28 Pafta, 280 Ada ve 1 nolu Parselde yer almaktadır.

Kitabesi bulunmayan yapının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak yapının Seyyid Nureddin'in kızı Seyyide Nuriye (Karaca Ahmet'in Karısı) tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir.³⁷ Konu ile ilgili çalışmalarda Seyyit Nureddin hakkında bazı menkıbeler dışında herhangi bir bilgi bulunmadığı belirtilerek, Seyyide Nuriye'nin ise 13.yüzyılın ilk yarısında yaşayan (ölümü 1450) Karaca Ahmet'in karısı olduğundan yola çıkılarak yapının 15. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir.³⁸

17. yüzyılın ilk yarısında I. Ahmet'in kızı Anadolu Beylerbeyi Nasuh Paşa'nın Eşi Ayşe Sultan tarafından tamir ettirilmiştir. Yapıda yapılan en son onarım 1965-67 yılları arasında VGM tarafından yapılmıştır. Bu onarımlarda, yapının içinde ve dışında hafriyat yapılarak hamam temizlenmiş, yıkılmış olan kubbeler onarılmış, soyunmalık bölümü yıkılarak aynı ölçülerde yeniden yaptırılmıştır.³⁹

Hamam, Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olup, bugün sağlam ve kullanıma açıktır.

YAPININ TASVİRİ:

Dıştan dikdörtgen planlı olan hamam, üç eyvanlı, köşe hücreli plan tipindedir.

Yapının girişinin bulunduğu batı cephe bir çevre duvarı ile çevrelenmiştir. Yol kodundan aşağıda kalan giriş kapısına mermer kaplamalı, yedi basamaklı bir merdiven ile inilmektedir. Düz olan batı cephede, güneye kayık giriş kapısı haricinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır.

37 Erol Altınsapan, a.g.e., 1988, s. 108, Tahsin Özalp, a.g.e., s.36, Orhan Keskin, *Bütün Yönleriyle Sivrihisar*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2001, s.225

38 Erol Altınsapan, a.g.e., 1988, s.108

39 Erol Altınsapan, a.g.e., 1988, s.108

Herhangi bir açıklığın bulunmadığı kuzey cephede ılıklik ve sıcaklik bölümlerinin olduğu yerlerde mermer çörtlenler bulunmaktadır.

Yapının, batı ve güney cepheleri düz olup, bu cephelerde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır.

Soyunmalık bölümüne geçiş, doğu cephede bulunan dikdörtgen giriş kapısı ile sağlanır. Giriş kapısından aşağıda kalan bölüme iki basamaklı bir merdiven ile inilmektedir. Dikdörtgen planlı olan bölümün üzeri dört yöne meyilli ahşap kırma çatı ile örtülüdür. Çatıyı içerden dört devşirme mermer sütun taşımaktadır. Sütunların başlık ve kaidelerinde korinth üslubunda devşirme sütun başlıkları kullanılmıştır. Ortasında altıgen fiskiyeli bir su havuzu bulunan bölümde, havuzun üzerinde bir aydınlık feneri yer almaktadır. Yerleri mermer kaplamalı olan bölüme, işletmecisi tarafından ahşaptan bir asma kat ilave edilmiştir. Asma kata, girişin solunda bulunan on basamaklı ahşap merdiven ile çıkılmaktadır.

Asma katın altındaki bölümler ahşaptan özel soyunma odaları olarak düzenlenmişken üst kısım genel soyunma mekânı olarak kullanılmaktadır.

Soyunmalık bölümünün kuzeybatı köşesine yakın yerde bulunan yuvarlak kemerli dikdörtgen kapıdan, ılıklik bölümüne geçilmektedir. Kare planlı bölümün üzeri kubbe ile örtülüdür. Kubbeye beden duvarlarından beş parçalı köşe üçgeni ile geçilmektedir. Yerleri ve duvarlarının belirli bir yüksekliğe kadar olan bölümü mermer kaplamalı olan bölümde, doğu duvarda mermerden panolardan yıkanma bölümleri oluşturulmuştur. Bu yıkanma bölümlerinde ve güney, batı duvarlarda sekiler oluşturulmuş ve bu sekilerin üzerine mermer kurnalar yerleştirilmiştir. Bölümün kuzey duvarında yuvarlak kemerli, dikdörtgen iki kapı açıklığı bulunmaktadır. Bu kapılar tuvalet ve temizlik mekânı olarak kullanılan iki bölüme açılmaktadır. Temizlik mekânları ve ılıklik bölümü, kubbelerde bulunan fil gözü açıklıklardan aydınlatılmaktadır.

Bu iki bölüm günümüzde mermerle kaplanarak ve birer kurna yerleştirilerek yıkanma mekânları olarak düzenlenmiştir. Bölümlerin üzeri kubbe ile örtülüdür.

Orijinalde ılıklik bölümünün batı duvarında bulunan sıcaklik bölümüne giriş kapısı kapatılmıştır. Sıcaklik bölümüne giriş temizlik mekânı olan batı odanın güney batı köşesinde açılmış olan yuvarlak kemerli dikdörtgen kapıdan sağlanmaktadır.

Sıcaklık bölümü üç eyvanlı bir düzenlemeye sahiptir. Köşelerde birer halvet hücresinin bulunduğu bölümün üzeri kubbe ile, eyvanlar ise sivri tonoz örtülüdür. Batı eyvanının batı duvar ekseninde bulunan dikdörtgen pencere açıklığı su deposuna açılmaktadır.

İki köşede bulunan halvet hücrelerine yine köşelerde pahlanmış yuvarlak kemerli dikdörtgen kapılardan girilmektedir. Kubbe ile örtülü olan hücrelerin zemin ve duvarları mermer kaplı olup, içlerinde birer kurnaya yer verilmiştir.

Yapının batı cephesini oluşturan su deposu kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Bölümün üzeri beşik tonoz ile örtülmüştür.

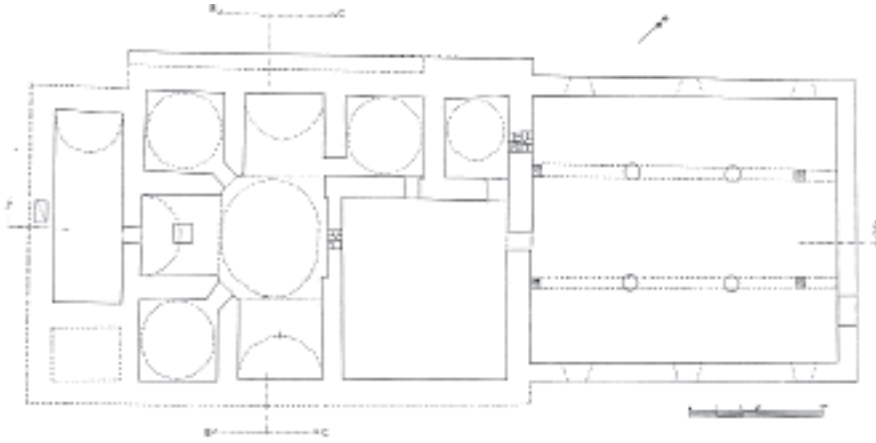
Hamamın soyunmalık bölümünde kullanılan devşirme sütun başlıkları haricinde yapıda herhangi süsleme unsuruna rastlanmaz.

Bugünkü şeklini, büyük ölçüde 1965-1967 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan onarımlarda almış olan yapının, beden duvarlarında moloz taş malzeme kullanımı söz konusudur.

Seyyidiler Hamamı, geleneksel Osmanlı hamam mimarisine ait özellikler taşımaktadır. Sıcaklık bölümü üç eyvanlı ve iki halvet hücreli bir plana sahiptir. Bu özelliği ile ilçedeki 1450 tarihli Kumacık Hamam ile benzerlik gösterir.

Yapı, ahşap tavanlı soyunmalık bölümü ve tavanın devşirme sütun başlıkları ile taşınması açısından Ankara Eski Hamam'ın (XV. yy) soyunmalık bölümü ile benzerlik göstermektedir.⁴⁰

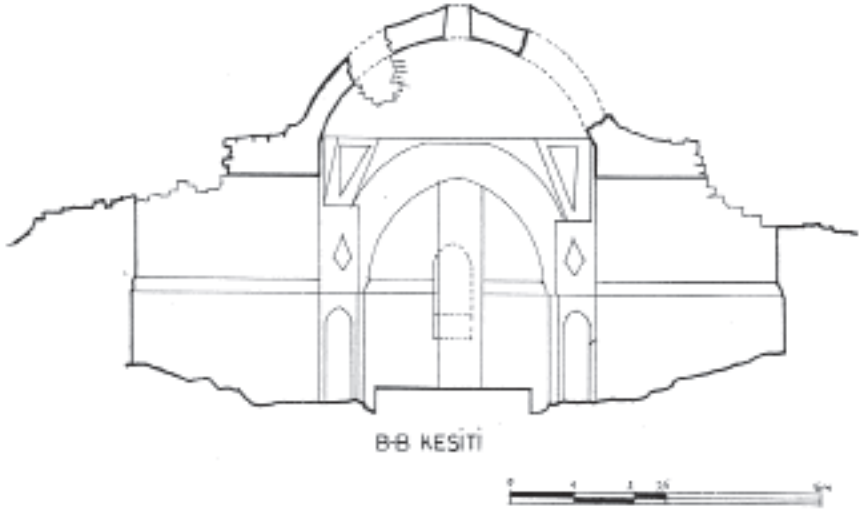
40 Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1995, s:21

Seyidiler Hamamı Rölöve Planı(Erol Altınsapan, Sivrihisar'da Türk Mimarisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1988)

Seyidiler Hamamı A-A Kesiti(Erol Altınsapan, Sivrihisar'da Türk Mimarisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1988)

Seyidiler Hamamı B-B Kesiti(Erol Altınsapan, Sivrihisar'da Türk Mimarisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1988)

Seyidiler Hamamı C-C Kesiti(Erol Altınsapan, Sivrihisar'da Türk Mimarisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1988)

Sivrihisar Seyidiler Hamamı Doğu Cephe (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Seyidiler Hamamı Güney Cephe (A.Gerengi-2008)

*Sivrihisar Seyidiler
Hamamı Batı Cephe
(A.Gerengi-2008)*

*Sivrihisar Seyidiler
Hamamı Kuzey Cephe
(A.Gerengi-2008)*

*Sivrihisar Seyidiler Hamamı
Giriş Kapısı (A.Gerengi-2008)*

Sivrihisar Seyidiler Hamamı Giriş Bölümü (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Seyidiler Hamamı Giriş Bölümü, Fıskiyeli Havuz (A.Gerengi-2008)

*Sivrihisar Seyidiler Hamamı Giriş Bölümü Devşirme Sütun Başlıkları
(A.Gerengi-2008)*

Sivrihisar Seyidiler Hamamı Sıcaklık Bölümü (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Seyidiler Hamamı Sıcaklık Bölümü (A.Gerengi-2008)

YENİ (ÇİFTE) HAMAM

YAPININ TARİHÇESİ:

Kılıç Mahallesi'nde Mescit minaresi karşısında yer alan hamamın kitabesi yoktur.

Tahsin Özalp⁴¹, Sivrihisar Vakıflar defteri No: 157, s. 199'da kayıtlı iki vakfiyeden bahseder. Bunlardan biri Abdurrahim Efendi'ye ait H. 1154 (1740) tarihli vakfiye, diğeri ise Abdurrahim Efendi'nin torunu Odabaşı Ali Efendi Oğlu Abdullah'a ait H. 1218 (1804) tarihli vakfiyedir. İkinci vakfiyede hamamın gelirinin “bugün ayakta olmayan” Kutbuddin Medresesine vakfedilmesinden bahseder. Ayrıca Özalp⁴² H. 1187 (1773) tarihli başka bir vakfiyeden söz ederek, Kanlı Pazar (Bkz. Kağrı Pazar Çeşmesi) Çeşmesi'nden, Çifte Hamam'a su verilmesi ile ilgili olduğunu söylemekte ve birçok şahidin ismini vermektedir.

Banisi Şeyhülislam Menteşzade Abdurrahim Efendi'dir. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre H. 1154 (1740) yılında Abdurrahim Efendi tarafından yaptırılmıştır.⁴³

Hamam bugünkü sahibi tarafından her sene küçük çapta onarımlar görmektedir. Sağlam ve faaldir.

YAPININ TASVİRİ:

Kareye yakın dikdörtgen planlı olan hamam; haçvari, dört eyvanlı, köşe hücreli plan tipindedir.

Kare planlı yapıda soğukluk, ılıkılık, sıcaklık, külhan ve su haznesi bölümleri bulunur. Bu bölümlerin üzeri kubbe ve tonozlar ile örtülmüştür. Üst örtüler dışardan alaturka kiremit ile kaplanmıştır.

Yapının doğu, batı ve güney cepheleri tamamen sağır olup bu cephelerde, hiçbir açıklığa yer verilmemiştir.

Kuzey cephe ekseninde bulunan dikdörtgen kapı açıklığı yapının soyunmalık bölümüne açılmaktadır. Kuzey cephede, kuzey

41 Tahsin Özalp, *a.g.e.*, s.36, 37

42 Erol Altunsapan, *a.g.e.*, 1988, s. 116, Tahsin Özalp, *a.g.e.*, s.37

43 Erol Altunsapan, *a.g.e.*, 1988, s. 116

doğu köşeye yakın yerde bulunan dikdörtgen kapı açıklığı ise hamamın külhan bölümüne açılmaktadır.

Kuzey cephede bulunan dikdörtgen kapıdan girilen soyunmalık bölümü, kareye yakın dikdörtgen planlı olup tromp geçişli kubbe örtülüdür. Mekânın batı cephe ekseninde yuvarlak kemerli dikdörtgen bir kapı açıklığı bulunur. mekânın ortasında bulunan sekizgen göbek taşı bu bölümün, yapının ilk inşa edildiği dönemde ikinci kısmının (kadınlar bölümü) sıcaklığı olduğunu göstermektedir. Bölümün kuzey duvarına sonradan ilave edildiği anlaşılan, dikdörtgen giriş kapılarına sahip iki mekân görülmektedir.

Kuzey cephe ekseninde yer alan, yuvarlak kemerli dikdörtgen kapıdan girilen mekân, kare planlı kubbe örtülüdür. İlk inşasında kadınlar bölümünün soğukluk kısmını oluşturan bölümün güney duvarının ekseninde ve batı köşesine yakın yerde iki kapı açıklığı bulunmaktadır. Batı köşeye yakın dikdörtgen kapı, doğu-batı doğrultusunda uzanan ve temizlik mekânı olarak kullanıldığını düşündüğümüz bir bölüme açılmaktadır. Eksende bulunan kapı açıklığı ise kuzey-güney doğrultusunda uzanan koridora açılmaktadır. Koridorun kuzey ucu doğu yönünde uzatılarak dikdörtgen bir bölüm meydana getirmektedir. Bu dikdörtgen bölümün üzeri aynalı tonoz örtülüdür. Koridorun güney bölümünde kubbeye yer verilmiştir. Koridorun güney duvar ekseninde bulunan dikdörtgen kapı açıklığı yapının ilk döneminde erkekler kısmının ılıklik bölümü olarak kullanıldığını düşündüğümüz mekâna açılmaktadır.

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olan bölümün üzeri, kuzey ve güneyde aynalı beşik tonoz; ortası kubbe örtülüdür. Mekânın kuzey duvarında bulunan dikdörtgen kapı açıklığı kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen bir bölüme açılmaktadır. Temizlik mekânı olarak kullanıldığını düşündüğümüz bu bölümün üzeri küçük bir kubbe ile örtülüdür. Ilıklık bölümünün doğu duvarında yer alan dikdörtgen kapı açıklığından sıcaklık bölümüne geçiş sağlanmaktadır.

Haçvari dört eyvanlı, köşe hücreli plan tipinde olan sıcaklığın orta bölümü, sekizgen kasnağa oturan kubbe ile örtülüdür. Dört yönde bulunan eyvanların üzeri tonoz örtülüdür. Bu bölümün ortasında sekizgen göbek taşına yer verilmiştir.

Köşelerde bulunan halvet hücrelerine dikdörtgen kapı açıklıkları ile geçiş sağlanmaktadır. Kare planlı halvet odalarının üzeri pandantiflerle geçilen kubbe ile örtülüdür.

Duvarlarda hiçbir pencere açıklığına rastlanmayan yapının

aydınlatılması, kubbe içlerinde açılmış olan fil gözü açıklıklarıyla sağlanmıştır.

Yapının doğu cephesini su deposu ve külhan bölümü oluşturur. Kuzey-güney doğrultusunda arka arkaya yerleştirilmiş olan bu iki bölüm, dikdörtgen planlı olup, üzerleri beşik tonoz örtülüdür. Külhan bölümüne hamamın kuzey cephesinde, kuzey doğu köşesine yakın yerde yer alan dikdörtgen bir kapı açıklığı ile girilmektedir.

Beden duvarlarında moloz taş, üst örtüsünde tuğla malzemenin kullanıldığı yapıda herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmaz.

İlçedeki tek çift fonksiyonlu hamam olan yapı, bugün tek fonksiyonlu olarak kullanılmaktadır. Sıcaklık bölümü haçvari dört eyvanlı ve dört halvet hücreli olan yapı, Ermeni mahallesinde 1868 yılında inşa edilen Gavur Hamamı ile büyük benzerlik gösterir. Gavur Hamamı'nın inşasında Çifte Hamamı'nın örnek alındığı söylenebilir.

Hamamın ilçedeki Seyyid ve Kumacık Hamamlarından daha sonra inşa edilmesi, Yeni Hamam ismi ile anılmasına; kadın ve erkeklere aynı anda hizmet verecek şekilde mekân düzenlemesine sahip olması da, Çifte Hamam isminin verilmesine neden olmuştur.

Yeni Hamam (Çifte Hamam) Rölöve Planı (Erol Altınsapan, Sivrihisar'da Türk Mimarisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1988)

Sivrihisar Yeni Hamam Kuzey Cephe (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Yeni Hamam Kuzey Cephe (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Yeni Hamam Doğu Cephe (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Yeni Hamam Giriş Bölümü (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Yeni Hamam Giriş Bölümü Genel Görünüm (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Yeni Hamam Giriş Bölümü Göbektaşı (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Yeni Hamam Giriş Bölümü Özel Odalar (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Yeni Hamam Giriş Bölümü Kubbe (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Yeni Hamam Kurnalar (A.Gerengi-2008)

Sivrihisar Yeni Hamam Ilıkhk Bölümüne Giriş Kapısı (A.Gerengi-2008)

HAMAMKARAHİSAR KÖYÜ

ÇARDAK HAMAMI

YAPININ TARİHÇESİ:

Hamam, 15. yüzyıla tarihlenmektedir⁴⁴. 1950 yılında onarılmıştır. Sağlam ve kullanıma açıktır.

YAPININ TASVİRİ:

Doğu-batı doğrultusunda birbirine bitişik sekizgen planlı, sekizgen prizma gövdeli, kadın ve erkeklere ayrılmış iki ayrı bölümden oluşur.

İki bölüm de doğrudan sekizgen kasağa oturan birer kubbeye örtülüdür. Batıdaki bölümün batı; doğudaki bölümün güney cephe eksenlerinde dikdörtgen biçimli birer kapı bulunur. Kare biçimli tepe pencereleriyle aydınlanan her iki yapının da cepheleri kapılar dışında tümüyle sağırdır.

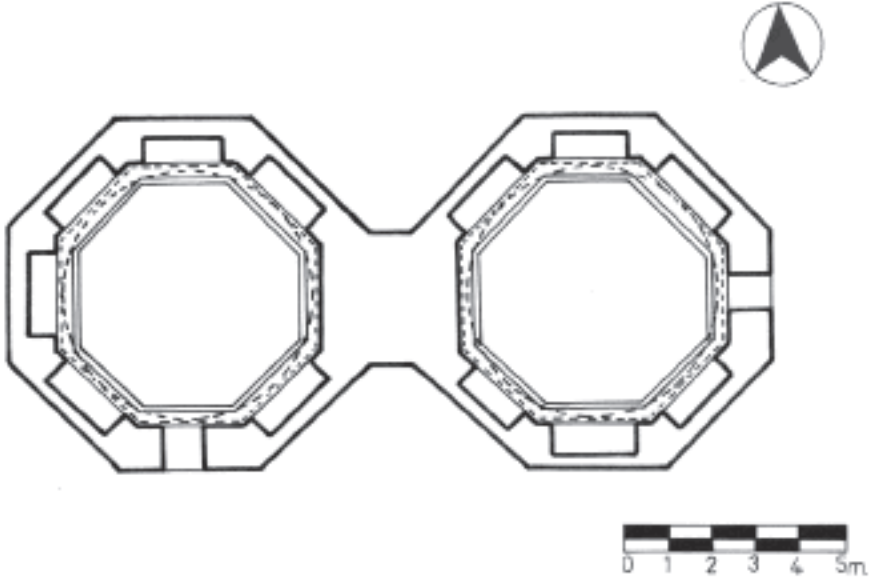
Söz konusu kapılardan sekizgen planlı, mekânlara girilir. Mekânların kapı haricindeki duvar eksenlerinde sivri kemerli dikdörtgen kesitli birer niş bulunur. Her iki bölümün de iç mekân düzenlemesi birbirinin aynısıdır.

Mekânların ortalarında, oldukça büyük boyutlu sekizgen planlı birer havuz yer alır. Duvarların önünde havuzları çepeçevre dolanan geniş bir basamak bulunur. Bu basamaklarla havuzlara inilmektedir. Yapının özgününde yıkanmalık bölümleri dışında hiç olmazsa bir soyunmalık bölümünün bulunduğu, düşünülebilir.⁴⁵

Duvarlarda düzenli teknikte moloz taş, kubbelerde düz istifle şaşırtmalı teknikte tuğla örgü kullanılmıştır. Kubbeler de dâhil olmak üzere, duvarları içten ve dıştan sıvanarak kaplanan yapının süslemesi bulunmamaktadır.

44 Erol Altınsapan, *Ortaçağ'da Eskişehir ve Çevresinde Türk Sanatı (11.-15. Yüzyıllar Mimarisi)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1999, s.121'de, Başbakanlık Arşivi Tapu Tahrir Defteri Nr. 453: 151B no.lu belgeye dayanılarak, Umur Bey'in hamamı 15. yüzyılın ilk yarısında inşa ettirdiği ileri sürülmektedir.

45 Erol Altınsapan, *a.g.e.*, 1999, s. 121

Hamam Karahisar köyü Çardak Hamamı Rölöve Planı (E.Altınsapan-C. Parla, Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I, Anadolu Üniversitesi Yayınları Eskişehir 2004)

Hamamkarahisar Çardak Hamamı Güney Batıdan Genel Görünüş

Hamamkarahisar Çardak Hamamı Erkekler Bölümü Genel Görünüş

*Hamamkarahisar Çardak Hamamı Kadınlar Bölümü Giriş Kapısı
(A.Gerengi-2008)*

Hamamkarahisar Çardak Hamamı İç Mekan (A.Gerengi-2008)

*Hamamkarahisar Çardak Hamamı Su Oluğu ve Yıkanma Havuzu
(A.Gerengi-2008)*

Hamamkarahisar Çardak Hamamı Erkekler Bölümü Nişler (A.Gerengi-2008)

Hamamkarahisar Çardak Hamamı Erkekler Bölümü Kubbe (A.Gerengi-2008)

SONUÇ:

Anadolu Türk mimarisinin önemli yapı gruplarından biri olan hamamların, sosyal yaşamın da önemli bir yapı grubu olduğu, hamamların günümüzde de özelliklerini ve işlevlerini koruması ile kendisini göstermektedir.

Eskişehir’de bulunan sıcak sular, eski çağlardan beri bilinmektedir. Bu özelliği kentin Roma ve Bizans dönemlerinde dinlenme merkezi olmasını sağlamıştır.⁴⁶

Kentin Türk döneminde de bu özelliklerini koruduğu 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman’ın İran seferine katılmış olan Matrakçı Nasuh’un yaptığı Eskişehir minyatüründe hamamları işlemiş olması ile kendisini göstermektedir.⁴⁷ Evliya Çelebi, “Seyahatname”sinin üçüncü cildinde Eskişehir hamamlarından bahsetmektedir. Germab-ı Eskişehir olarak bahsedilen hamamların sularının sıcak olduğu ve bu sıcak su kaynakları üzerinde kâgir yapıların inşa edildiği belirtilir. Ancak buradaki hamamların Bursa hamamları kadar gelişkin olmadığı da belirtilmektedir.⁴⁸

Eskişehir hamamları 19.yüzyılda II. Mahmut döneminde vakfedilmiş, halka hayrat olarak terk edilen yapılardan; kadınlara ait olanların ücretsiz olarak işletilmesine, erkeklerin kullandığı hamamların işletmecileri tarafından tamir edilmesi koşulu ile belirli bir ücret karşılığı işletilmesine izin verilmiştir.⁴⁹

1884/1885 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi’nde Eskişehir’de dört hamamdan bahsedilmektedir. Bu yapılar; Yenice, Erler, Kıymet ve Alçık hamamlarıdır ki bunlardan üçünün kadınlara; birinin erkeklere tahsis edildiği belirtilmektedir. Ayrıca Şengülcük adıyla bilinen bir çamaşırhaneden söz edilir.⁵⁰

Hüdavendigâr Vilayeti Salname’sinde (1884/1885) Şengülcük adıyla kayıtlı çamaşırhanenin yirminci yüzyılda hamam olarak inşa edildiği veya hamama dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır.

46 Gürkan Banger, *a.g.e.*, s: 33

47 Matrakçı Nasuh, *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han*, Yay. Haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976

48 *Evli Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap*, Yay. Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Y.K.Y., İstanbul 1999, s. 11

49 İhsan Güneş, Kemal Yakut, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Eskişehir (1840-1923)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2007, s: 56

50 İhsan Güneş, Kemal Yakut, *a.g.e.*, s: 56

Yirminci yüzyıl başlarından itibaren kente hizmet veren hamam sayısında bir artış olduğu görülür. Bu dönemde Eskişehir’de kullanıma açık olan hamamlar: İşçibaşı Hamamı, Sivrioğlu Hamamı, Erden Hamamı, Ethem Hamamı, Işık Hamamı, Güneş Hamamı, Yeni Hamam, Keçeciler Hamamı, Önkal Banyo, Erler (Erkekler) Hamamı, Alçık (Kadınlar) Hamamı, Has Termal, Yıldız Hamamı, Sultan Termal, Gürcanlı Hamamı, Şiraze Termal, Uysal Otel, Bahçeli Şengül Hamamı, Doğan Hamamı, Eligüzeller Hamamı, Ferah Hamamı, Nizam Termal olmak üzere toplam 22 hamam bulunmaktadır.⁵¹

Çalışma kapsamında ele alınan yapılardan Eskişehir il merkezinde tespit edilen en erken tarihli yapı olarak 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen⁵² Ak Cami gelmektedir. İshak Fakih (1349-1440) tarafından camiye dönüştürülen yapı⁵³ günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Yapının hamamdan dönüştürülmüş olması ve günümüzde hamam işlevi dışına çıkmış olmasından dolayı Ak Cami bu çalışma kapsamında ayrıntılı değerlendirilmeye alınmamıştır.

İlçe merkezlerinde yapılan çalışmalarda Sivrihisar ilçesinde Seyidiler Hamamı (14.yy) Kumacık Hamamı (H. 1450) tarihi bilinen erken örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

16. yüzyıla ait tarihi bilinen tek örnek Seyitgazi ilçe merkezinde bulunan Selçuk Hamamı’dır (H. 1511). 17.yüzyılda inşa edilmiş olan yapılar içerisinde tarihi bilinen örneğimiz Han ilçesinde bulunan Hüsrev Paşa Hamamı’dır (H. 1628-1631). 18. yüzyılda Sivrihisar’da yapılan Yeni (Çifte) Hamam (H. 1740) bu dönemde tarihi bilinen örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Eskişehir bölgesinde 19. yüzyılda inşa edilmiş olan ve tarihi bilinen iki yapı tespit edilmiştir. Bu yapılardan ilki, Mahmudiye ilçesinde bulunan Hara Hamamı’dır (H. 1815-1816); Sivrihisar ilçesinde bulunan Gavur Hamamı ise (H. 1867-1868) ikinci örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen yapıların kronolojik dağılımları göz önünde bulundurulduğunda kentte hamam mimarisinin 13. yüzyıldan itibaren görüldüğü anlaşılr. Bölgenin sıcak su kaynakları açısından gösterdiği zenginlik, hamam inşa geleneğinin her yüzyılda devam etmesi ile ortaya konulmaktadır. Günümüzde bu yapılara ilave olarak özellikle kent merkezinde inşa edilmiş başka yapıların

51 Gürcan Banger, *a.g.e.*, s: 38

52 Erol Altunsapan, *a.g.e.*, 2008, s: 55

53 Erol Altunsapan, *a.g.e.*, 2008, s: 30

bulunması ve bunların büyük bir kısmının kullanılmaya devam ediliyor olması hamamların Eskişehir’de önemli yapı tipi olduğunun ve geleneğin sürdürüldüğünün önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eskişehir Minyatürü (Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han, Yay. Haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976)

ESKİŞEHİR BÖLGESİNDE TÜRK DÖNEMİNE AİT DİĞER HAMAMLAR

MERKEZ

Karacaşehir Hamamı (Mevcut Değil)

Osmanlı Dönemi,
Kaynak: İl
Kültür ve Turizm
Müdürlüğü

BEYLİKOVA

Yalınlı Kaplıcası (Mevcut Değil)

Osmanlı Dönemi,
Kaynak: Eskişehir
Müze Müdürlüğü

GÜNYÜZÜ

Hamam (Mevcut Değil)

Osmanlı Dönemi,
Kaynak: Eskişehir
Vakıflar Şube
Müdürlüğü

MİHALICCIK

Yarıkcı Ilıca Kaplıcaları

Osmanlı Dönemi,
Kaynak: Eskişehir
Müze Müdürlüğü

SARICAKAYA

Sakarılıca Kaplıca Hamamı

Osmanlı Dönemi,
Kaynak: Eskişehir
Müze Müdürlüğü,
Sakarılıca Belde
Belediyesi

SEYİTGAZİ

Seyitgazi Hamamı (Mevcut Değil)

Osmanlı Dönemi
Kaynak: Eskişehir
Müze Müdürlüğü

SİVRİHİSAR

Küçük Hamam

1349 Kaynak:
Orhan Keskin,
Bütün Yönleriyle
Sivrihisar, Bayrak
Matbaası, İstanbul
2001, s.235

Sinanpaşa Hamamı

1475-1481
Kaynak: Orhan
Keskin, *Bütün*
Yönleriyle
Sivrihisar, Bayrak
Matbaası, İstanbul
2001, s.235-237

Ballıhisar Köyü

Hamamderesi Hamamı (Mevcut Değil)

16-17. yy, Kaynak:
Orhan Keskin,
Bütün Yönleriyle
Sivrihisar, Bayrak
Matbaası, İstanbul
2001, s.235

Kepen Köyü Hamamı (Mevcut Değil)

16.-17. yy Kaynak:
Orhan Keskin,
Bütün Yönleriyle
Sivrihisar, Bayrak
Matbaası, İstanbul
2001, s.235

Tekören Köyü Hamamı (Mevcut Değil)

16.-17. yy Kaynak:
Orhan Keskin,
Bütün Yönleriyle
Sivrihisar, Bayrak
Matbaası, İstanbul,
2001, s.225, s.235

SEÇME KAYNAKÇA

- ALTINSAPAN Erol, *Ortaçağ'da Eskişehir ve Çevresinde Türk Sanatı (11.-15. Yüzyıllar Mimarisi)*, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1999.
- ALTINSAPAN Erol, “Sivrihisar’da Türk Mimarisi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1988.
- ALTINSAPAN Erol, *Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları Eskişehir 2004.
- ALTINSAPAN Erol, “Seyitgazi İlçesi Arslanbeyli Köyü Şeyh Şücaeddin Külliyesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 37, Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları Ankara 2006.
- ALTINSAPAN Erol, *Eskişehir Ak Camii*, Eser Ofset, Eskişehir 2008.
- AYDIN Filiz, “Seyitgazi Aslanbey Köyü’nde Şeyh Sücaeddin Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, IX, Ankara 1971.
- BANGER Gürcan, *Eskişehir’in Şifalı Su Zenginliği*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, 2002.
- EYİCE Semavi, “Han Köyü’nde Hüsrev Paşa Camii”, *Tarih Dergisi*, S. 23, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul-1969.

- EYİCE Semavi, “İznik’te “Büyük Hamam” ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme”, *Tarih Dergisi*, 15/1960.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap, Yay. Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Y.K.Y., İstanbul 1999.
- GÜNEŞ İhsan, Kemal Yakut, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Eskişehir; (1840-1923)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2007.
- ÖNGE Yılmaz, *Anadolu’da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1995.
- ÖZALP Tahsin, *Sivrihisar Tarihi*, Tam-İş Matbaası, Eskişehir 1961.
- KESKİN Orhan, *Bütün Yönleriyle Sivrihisar*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2001.
- Matrakçı Nasuh, *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han*, Yay. Haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976.
- A. Kılıcı-B. Erat v.d., *Eskişehir İli Vakıf Eski Eser ve Aideleri*, Kütahya Vakıflar bölge Müdürlüğü tarafından Yaptırılan çalışma.
- SAY Yağmur, “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Önemli Bir Kült Kimlik: Sücaaddin Veli (Sultan Varlığı)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 37, Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları Ankara 2006.

